

НАУЧНЫЙ
ФОРУМ
nauchforum.ru

ISSN: 2542-2162

№20(199)
часть 5

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

Г. МОСКВА

Электронный научный журнал

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

№ 20 (199)
Май 2022 г.

Часть 5

Издается с февраля 2017 года

Москва
2022

УДК 08
ББК 94
С88

Председатель редколлегии:

Лебедева Надежда Анатольевна – доктор философии в области культурологии, профессор философии Международной кадровой академии, г. Киев, член Евразийской Академии Телевидения и Радио.

Редакционная коллегия:

Арестова Инесса Юрьевна – канд. биол. наук, доц. кафедры биоэкологии и химии факультета естественнонаучного образования ФГБОУ ВО «Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я. Яковлева», Россия, г. Чебоксары;

Ахмеднабиев Расул Магомедович – канд. техн. наук, доц. кафедры строительных материалов Полтавского инженерно-строительного института, Украина, г. Полтава;

Бахарева Ольга Александровна – канд. юрид. наук, доц. кафедры гражданского процесса ФГБОУ ВО «Саратовская государственная юридическая академия», Россия, г. Саратов;

Бектанова Айгуль Карибаевна – канд. полит. наук, доц. кафедры философии Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н. Ельцина, Кыргызская Республика, г. Бишкек;

Волков Владимир Петрович – канд. мед. наук, рецензент АНС «СибАК»;

Елисеев Дмитрий Викторович – канд. техн. наук, доцент, начальник методологического отдела ООО "Лаборатория институционального проектного инжиниринга";

Комарова Оксана Викторовна – канд. экон. наук, доц. доц. кафедры политической экономии ФГБОУ ВО "Уральский государственный экономический университет", Россия, г. Екатеринбург;

Лебедева Надежда Анатольевна – д-р филос. наук, проф. Международной кадровой академии, чл. Евразийской Академии Телевидения и Радио, Украина, г. Киев;

Маршалов Олег Викторович – канд. техн. наук, начальник учебного отдела филиала ФГАОУ ВО "Южно-Уральский государственный университет" (НИУ), Россия, г. Златоуст;

Орехова Татьяна Федоровна – д-р пед. наук, проф. ВАК, зав. Кафедрой педагогики ФГБОУ ВО «Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И. Носова», Россия, г. Магнитогорск;

Самойленко Ирина Сергеевна – канд. экон. наук, доц. кафедры рекламы, связей с общественностью и дизайна Российского Экономического Университета им. Г.В. Плеханова, Россия, г. Москва;

Сафонов Максим Анатольевич – д-р биол. наук, доц., зав. кафедрой общей биологии, экологии и методики обучения биологии ФГБОУ ВО "Оренбургский государственный педагогический университет", Россия, г. Оренбург;

С88 Студенческий форум: научный журнал. – № 20(199). Часть 5. М., Изд. «МЦНО», 2022. – 56 с. – Электрон. версия. печ. публ. – <https://nauchforum.ru/journal/stud/199>

Электронный научный журнал «Студенческий форум» отражает результаты научных исследований, проведенных представителями различных школ и направлений современной науки.

Данное издание будет полезно магистрам, студентам, исследователям и всем интересующимся актуальным состоянием и тенденциями развития современной науки.

ISSN 2542-2162

ББК 94
© «МЦНО», 2022 г.

Оглавление	
Papers in english	5
Rubric «Pedagogy»	5
THE INFLUENCE OF THE TEACHER ON THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S PERSONALITY	5
Alina Polshchikova Alexander Markov	
COMMUNICATIVE SPEECH DEVELOPMENT AND STUDENTS` VERBAL COMPETENCE	8
Kodirov Islom Jino Abdulsattor Rahimov Islomjon	
NON-STANDARD LESSON AS AN EFFECTIVE TEACHING METHOD	10
Anna Lovchikova Daria Cheremokhina	
PEDAGOGICAL TACT AND IMAGE IN THE FORMATION OF A TEACHER	12
Darya Miziryaeva Alexander Krainyukov Alexander Markov	
Rubric «Political science»	14
MANAGERIAL CULTURE AND PROFESSIONAL ETHICS OF CIVIL SERVANTS OF MUNICIPAL ADMINISTRATION	14
Daria Vvedenskaya Elena Shemaeva	
Rubric «Sociology»	16
MEETING NEEDS THROUGH THE USE OF EVENT TRENDS	16
Amina Minazetdinova	
Rubric «Philology»	19
LINGUISTIC FEATURES OF PERIODICALS (BASED ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH MAGAZINE "SPOTLIGHT")	19
Valeria Kononyhina Alexander Markov	
CATEGORY OF TIME IN I.A. BUNIN "SUNSTROK"	22
Valeria Muravschik	
Rubric «Philosophy»	24
«THE TASK OF LIFE» IN V.F. ODOEVSKY'S «RUSSIAN NIGHTS»	24
Kirill Mesyats	
Rubric «Jurisprudence»	26
FEATURES OF BUILDING A CAREER IN THE PUBLIC SERVICE	26
Eugenia Morozko Elena Shemaeva	

Қазақ тілінде мақалалар	28
Бөлім «Экономика»	28
КӘСІПОРЫН МЫСАЛЫНДА ЛОГИСТИКА ҚЫЗМЕТІН БАСҚАРУДА МАРКЕТИНГТІК ТӘСІЛДІҢ ҚОЛДАНУ АЯСЫН ТАЛДАУ Ербаева Айғаным Дастанқызы Кожамкулова Жанна Тазабековна Aiganym Yerbayeva Zhanna Kozhamkulova	28
Мақолаҳо бо забони тоҷикӣ	32
Рубрика «Филология»	32
ВЕЖАГИҲОИ САРФӢ ВА ВАҚҲИ КОРБУРДИ ПАЙВАНДАКИ ТОБЕЪКУНАНДАИ “КИ” ДАР ЗАБОНҲОИ ХИТОӢИ ВА АНГЛИСӢ Ахмедова Азиза	32
ТАРҶУМАИ ТОҶИКИИ АСАРИ МАРК ТВЕН – “ШОҲЗОДА ВА ГАДО” Бойболаев Бобочон Эركانчонович	34
“ХИТОӢНОМА” ДАР БОРАИ РИОЯИ ҚОНУН ВА РУСУМИ ДАРБОРӢ Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович	37
ФАӢОЛИЯТ ВА ОСОРИ АЛИАКБАРИ ХИТОӢИ Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович Ҷино Абдулсаттор	39
ИСТИФОДАИ ПАЙВАНДАКҲОИ ПАЙВАСТКУНАНДА ДАР ЗАБОНҲОИ АРАБӢ ВА ТОҶИКӢ Мадумаров Нишонбой	41
ИНӢИКОСИ ЗАБОН, ФАРҲАНГ ВА ЁДГОРИҲО ДАР “ХИТОӢНОМА” Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович	44
О'zbek tilidagi maqolalar	46
Во'lim "Tarix va arxeologiya"	46
ҚӢЙ-ҚИРИЛГАН ҚАЛӢА: АРХЕОАСТРОНОМОГИК ТАДҚИҚОТЛАР Сарсенбаев Танъбай Қириқбай ули Шоназаров Шухрат БӢриевич	46
ӢРТА ОСИӢНИНГ АНӢАНАВИЙ ОВЧИЛИК ТАРИХИ (ҚАШҚАДАРӢ ВИЛОЯТИ ШАҲРИСАБЗ ҲУДУДИ МИСОЛИДА) Турдиев Самандар Искандарович Шоназаров Шухрат БӢриевич	50

PAPERS IN ENGLISH

RUBRIC

«PEDAGOGY»

THE INFLUENCE OF THE TEACHER ON THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S PERSONALITY

Alina Polshchikova

*Student of Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Alexander Markov

*Scientific supervisor, Senior lecturer
of Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

The modern period of human society development is characterized by closer attention to the school period of a person's life, the formation of his personality, the peculiarities of socialization, the preservation and formation of a mentally and physically healthy generation. Therefore, in pedagogy, a view is being formed and increasingly expanding its position on the work of educational institutions not so much in terms of education as in terms of the development of universal human values among children, the ability to communicate and contact people. It follows that the professional activity of the teacher is a process of continuous communication with schoolchildren, the effectiveness of which depends on the results of educational and educational work at school.

Studying the aspect of the teacher's communication with children is especially important in our opinion because schoolchildren, interacting, communicating with adults, learn ways of behavior, communication by imitation, as a result of which they transfer the character and characteristics of adult behavior to their environment.

The teacher is responsible for targeted educational work at school, models, organizes and stimulates the development of the personality of students. Being an intermediary between society and a child, organizes a system of relations through various types of activities of students, creates conditions for the development of each person, reveals his potential abilities, protects the interests of childhood.

The problem of pedagogical activity was studied by B.G. Ananiev, A.L. Bodalev, Y.L. Kolominsky, M.I. Lisina, A.A. Leontiev, T.A. Repina and other outstanding domestic psychologists. Particular attention to this problem is associated with the awareness of the exceptional role of the process of pedagogical communication in the socio-psychological formation of the child's personality.

Pedagogical activity is a purposeful, motivated influence of the teacher, focused on the comprehensive development of the child's personality and preparation for life in modern sociocultural conditions, which is based on the laws of upbringing practice [1].

Learning as one type of human activity consists of two interrelated processes - teaching and teaching.

Teaching - the teacher's activity in the learning process consists in setting cognitive tasks for students, organizing observations, laboratory and practical exercises, guiding the work of students in self-learning of knowledge, in testing knowledge, skills and skills [3].

It includes the following structural components [3]:

- Planning carried out mainly due to the preparation of calendar-thematic and time-based plans;
- The organization of training work provides for the implementation of a certain plan and includes two main stages: preparatory and executive;
- Stimulating students' attention to this topic is closely related to the organization. The main task is to attract students to study a certain material;
- Awakening of their activity, cognitive interest, development of feelings of duty and responsibility;
- Control - verification of learning material assimilation by students, is carried out in the form of oral answers to questions, verification of written works, etc.;
- Analysis of training results required to determine possible causes of deficiencies in the training process and their further improvement;
- Prompt adjustment of the teaching organization.

Educational activity as a special type of pedagogical activity is carried out by a teacher in the system of pedagogical relations and is aimed at [5]:

- improving people and relationships between people;
- creation of favorable conditions for the development of the individual;
- habitat;
- microclimate of communities that include a pupil;

Great demands are placed on the personality of the teacher. According to Ya.A. Komensky, teachers should take care of being a model of simplicity for students in food and clothing, in activity - an example of vigor and hard work, in behavior - modesty and prudence, in speeches - the art of conversation and silence, in a word, to be a model of prudence in private and public life. Such a teacher makes the pride of the school and its students, is appreciated by his parents and will be able to adequately fulfill his position, above which there is no other under the sun [4].

The professional-pedagogical orientation of the personality of the teacher includes interest in the profession, pedagogical vocation, professional-pedagogical intentions and inclinations [2].

The basis of the pedagogical vocation is love for children. This fundamental quality is a prerequisite for self-improvement, purposeful self-development of many professionally significant qualities that characterize the teacher's professional and pedagogical orientation.

Teacher and student are the two main figures in the education system. Their relationships in and out of the lesson have a decisive influence on the entire educational process, which should be based on the interests and principles of life of children of the existing generation [6].

The teacher plays a huge role in shaping the personality of the child.

In the course of his professional activities, he performs two main functions: training and educational. The implementation of these functions requires the following personal parameters from the modern teacher:

- needs and abilities to be active and versatile. professional and socio-cultural activities;
- tactfulness, feelings of empathy, patience and tolerance in relations with children and adults, willingness to accept and support them, and, if necessary, to protect them;
- understanding of originality and relative autonomy the self-development of the individual;

The teacher forms, develops and educates his students, becoming for them, then caring, sensitive and understanding adult, then a high-class specialist in a certain field of knowledge.

A humane educator should rely on the student's capabilities, potential, and not on the authority of his power and coercion. Its main task is to identify, reveal and develop everything of

value in a person, and not to form a habit of obedience. An educator, like any other leader, should know well and represent the activities of the students he manages.

Summarizing this, we can conclude: to be a good teacher, it is necessary that children perceive you not only as a teacher, but also as a friend and even a friend! A teacher who has achieved this can rightfully be considered a master of his craft.

Bibliography:

1. Kovalev A.G. Personality educates himself. - M.: "Iris-press," 1993.
2. Slastenin V.A. Formation of the teacher's personality in the process of professional training. - M., 1976.
3. Baikova L.A., Grebenkina L.K. Pedagogical skills and pedagogical technologies - M., 2000.
4. Slastenin V.A., Isaev I.F., Mishchenko A.I. General pedagogy: textbook. - M., 2002.
5. Amonashvili Sh.A. Personality-humane basis of pedagogical profession. - Minsk, 1990.
6. Teacher's role in shaping the student's personality. – 2013. [Electronic resource]. – URL: <https://na-journal.ru/2-2013-gumanitarnye-nauki/301-rol-uchitelja-v-formirovanii-lichnostiuchashhegosja> (date of appeal 21.04.22).

COMMUNICATIVE SPEECH DEVELOPMENT AND STUDENTS' VERBAL COMPETENCE

Kodirov Islom

*Master`s degree student,
the SEI “Khujand State University named after acad. B. Gafurov”,
Tajikistan, Khujand*

Jino Abdulsattor

*Lecturer of the department of Persian and Chinese languages,
the SEI “Khujand State University named after acad. B. Gafurov”,
Tajikistan, Khujand*

Rahimov Islomjon

*Scientific adviser
Candidate of philological sciences, Associate Professor
of the SEI “Khujand State University named after acad. B. Gafurov”,
Tajikistan, Khujand*

Introduction: In modern educational situation of Tajikistan Republic, the pedagogical concept is based on ideas aimed at reformation of pedagogy, nature-oriented teaching and pedagogical alternatives orienting not only towards development, upbringing, education and socialization of the individual by means of foreign or native language, but towards significant potential of bilingual (multilingual) education being taken into consideration either. In order to form key competencies of students allowing them to integrate in a wide educational space, multicultural information of society should be considered as one of the streamlines of the corpus of our study teaching.

The process of communicative culture formation of the Chinese language future teacher under the bilingual conditions is considered by scientists to be in several streamlines: as a sequential change of phenomena, states and their development; as a set of sequential actions aimed at achievement of result; as a regular sequence, a continuous change of successive moments of development. Proceeding from the interpretation of the process as a set of sequential actions one can achieve a specific result beset with the formation of communicative culture grounds of the Chinese language future teacher under the conditions in question. The driving forces of a continuously developing process are considered to be a set of factors as sources of influence on a logical sequential system of the process determining its effectiveness, upon the whole. Adducing the results of the conducted research one can assert that the relevant process reveals a wide range of factors determining the vector in reference to the process developing communicative culture imbued by a teacher. The future teacher naturally passes from the state of object to the one of subjectivity; the educational process as an integral logical and consistent system aimed at communicative culture formation being considered to be the result of the educational process.

In the above-mentioned interpretations of the concept entitled as “educational process” its main characteristics are indicated by the following terms: purposefulness, integrity, consistency, dynamism, controllability; and bilaterally developing nature of the interaction of subjects in the educational process. Let`s project and find a reflection of the main theoretical characteristics of the relevant notion in the logic of its practical construction. Educational process as an integral system is a structure, whose elements considering the subjects of educational process, and their connecting link promote purposeful interaction focusing on the Chinese language future teacher`s communicative culture in a bilingual environment [1].

The integrity of the system is emphasized by needs for all of its connections. Exclusion of any link from the system leads to a state of inoperability of one. All links of the system are built in a logical sequence according to the step-by-step successive construction the structure of which

provides targeted educational process. The change of a position of any link destroys the integrity and consistency of the system. Designing on the premises of the logics of the organization of the process beset with building communicative culture formation of the Chinese language future teacher under we divide it into three stages:

Firstly, Diagnostic component of the stage is aimed at canvassing the learning situation in the group for motivational, cognitive, technological attitudes and readiness for the process of communicative culture formation. It should be mentioned that the constructive component is focused on building a model for an integral component formation beset with professional and pedagogical interaction of subjects of the educational process of a communicative orientation as a structural element related with information, communication culture and its criterion indicator [2].

Secondly, the activity stage is realized through organic combination of three categorically significant pedagogical phenomena including teacher`s activity, student`s activities, self-development of subjects of the educational process which is considered to be as an active, consistent, progressive and irreversible change in the psychological status of an individual based on the need for self-improvement. The triad of these pedagogical phenomena is aimed at modeling the educational process in the content of which cognitive and technological components are implemented and promote thus communicative competence formation as a structural element of communicative culture and its criterion indicator.

Thirdly, the problem implies reliance on an externally controlled element of an accidental opening. At the same time, the teacher supports the direction of the student`s thought and leads him/her not to open knowledge, but to veiled one revealing “unexpectedly” according to the laws of heuristics [3].

Conclusion: an analysis of the research on the relevant issue made it possible to reveal a number of contradictions between: multitude of empirical facts in the area under study and lag of pedagogical science behind their theoretical and methodological comprehension; readiness of future Chinese language teachers to master with communicative culture and lack of scientifically grounded recommendations for its implementation in mono- and multiethnic groups.

References:

1. Ashrapov B.P. Effectiveness of video materials for foreign language teaching / B.P. Ashrapov // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2022. – No 4-1(67). – P. 74-76. – DOI 10.24412/2500-1000-2022-4-1-74-76.
2. Ashrapov B.P. The role and place of the notion of teaching methods in the system of didactic ones / B.P. Ashrapov, M. Karimova // 30 декабря 2021 года, 2021. – P. 60-65.
3. Ashrapov B.P. Communicative culture and its sway over students` personal development / B.P. Ashrapov // 30 декабря 2021 года, 2021. – P. 66-71.

NON-STANDARD LESSON AS AN EFFECTIVE TEACHING METHOD

Anna Lovchikova

*Student,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Daria Cheremokhina

*Supervisor, Associated-Professor,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Abstract. The article is devoted to the use of non-traditional forms and methods of organizing the lesson activity. Non-standard lessons play an important role in the development of students, increasing their motivation for learning. The optimal combination of traditional and unconventional lessons increases the effectiveness of the educational process. The aim of the article is to reveal the possibilities of a non-standard lesson as an effective method of teaching. The article is intended for students, graduate students and teachers of universities of pedagogical direction.

Keywords: non-standard lesson, education, creative potential, teaching method.

The standard lesson, which is a test of memorization of already prepared material by students, causes nothing but a gradual loss of interest in the subject. In such an environment students have no opportunity to develop creatively, their minds are as if "imprisoned" to the standards of the educational process. That is why modern education should have non-traditional forms of learning in the form of non-standard lessons. Let's consider the advantages of this form of education.

A non-standard lesson uses an individual-oriented approach. Such a format of education is relevant for the modern school, as a consequence of this it is very important for any teacher to create suitable conditions for the use of potential and actual opportunities of each child in the class [Baiserkeev 2016: 2].

During non-standard lessons the student gets an opportunity to develop his or her creative potential. Modernization of the education system of the Russian Federation is aimed at ensuring accessibility and quality of educational services for each citizen, creating conditions for the development of the subjective experience of each student. Systemic changes in this area give domestic education a creative and personality-oriented character. As a consequence, a tendency of transition from the concept of mass-reproductive study of academic subjects to an individual, creatively oriented approach, allowing to create the basis for constant self-development of the personality, realization of its creative potential, which should be considered as one of the leading concepts in the categorical apparatus of pedagogy of creative self-development has been formed at the secondary school [Cheremisina 2018: 10].

Non-standard classes are characterized by novelty, originality, each lesson is unique, which undoubtedly increases students' interest in learning, and, consequently, the effectiveness of learning. The optimal combination of non-traditional and traditional lessons increases the productivity of the educational process. The non-standard approach to the organization of lessons promotes activation of interest of schoolchildren, teaches to work in a team, develops creativity, checks knowledge of pupils, provides independent activity. At a choice of forms and methods of the organization of such lessons it is necessary, first of all, to define what purpose will be the main. If the teacher sets a goal to increase interest in the subject, then it is necessary to use such entertaining technologies such as games, competitions. The new material can be explained with the help of fairy-tale characters, draw up the lesson in the form of a journey. To test knowledge it is possible to use quizzes, contests and competitions [Khomenko 2019: 8].

Non-standard forms of learning represent a creative finding of the teacher. Such lessons could not be better suited to the new concept of general secondary education, which focuses on the student as a person, the development of his creative abilities, inculcating an interest in learning. Despite the large number of publications, this topic has not yet been fully explored and will continue to be of interest to various research.

List of references:

1. Abramova N.V., Gudkova E.N. Creative potential and its development [Text] / N.V. Abramova, E.N. Gudkova // International Research Journal. - 2013. - C.5-6.
2. Baiserkeev A.E. Innovation in Education and Learning [Text] / A.E. Baiserkeev // Problems of Modern Science and Education. - 2016. - C.93-96.
3. Veretennikova L.K. Development of the creative potential of the modern schoolboy [Text] / L.K. Veretennikova // Modern pedagogy and psychology. - 2010. - C.15-24.
4. Dzhuraev R.Kh., Makhmudov A.Kh., Fefelov V.S. The educational and creative process - a didactic basis for the development of creative potentials of students in continuing education [Text] / R. Kh. Dzhuraev, A. Kh. Makhmudov, V.S. Fefelov // Bulletin of Leningrad State University named after A.S. Pushkin. - 2018. - C.190-197.
5. Sayapin A.V. Model of preparing students of pedagogical universities to develop the creative potential of schoolchildren [Text] / A.V. Sayapin // Vestnik of Kostroma State University. №4. - 2010. - C.77-81.
6. Sajapina N.N. Sajapina // Proceedings of the Samara Scientific Center of the Russian Academy of Sciences. №2 (2). - 2012. - C.341-346.
7. Sokolova L.N. Non-standard lesson in high schools: the essence, signs, typology, functions [Text] / L.N. Sokolova // Bulletin of Russian State University named after I. Kant. Vyp. 11. - 2008. - C.109-112.
8. Homenko E.V. Non-standard lessons of literary reading in the system of formation of reading interest of schoolchildren [Text] / E.V. Homenko // Humanitarian paradigm. June (№ 2). - 2019. - C.71 - 79.
9. Tsyrenova T.L. Development of creative potential of students as a pedagogical problem [Text] / T.L. Tsyrenova // Bulletin of the Buryat State University. №1. - 2011. - C.131 - 136.
10. Cheremisina M.I., Pulina V.V. The study of the creative potential of adolescents in the educational process [Text] / M.I. Cheremisina, V.V. Pulina // Bulletin of Samara State Technical University. Series: Psychological and pedagogical sciences. - 2018. - C.173-182.

PEDAGOGICAL TACT AND IMAGE IN THE FORMATION OF A TEACHER

Darya Miziryayeva

Student

*of the faculty of mathematics and natural science education
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Alexander Krainyukov

Student

*of the faculty of mathematics and natural science education
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Alexander Markov

Scientific supervisor,

*Senior lecturer Foreign languages department NRU BSU,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Abstract. The essence of the concepts "pedagogical image" and "pedagogical tact" is studied and the ways of effective formation of the teacher's image and tact are considered.

Keywords: pedagogy, pedagogical image, pedagogical tact, pedagogical ethics, teacher.

It is important for a modern teacher to be able to create his own unique image, professional image. He is expected to show individuality, creativity, and originality in his approach to the educational process. This is due not only to the reform of education, but also to changes in the views of society on the personality of the teacher as a whole. It is the image of a teacher that plays an important role in his professional activity. A modern teacher is a professional who combines love for his work and students. A properly constructed image of a teacher is important not only for students as an example of a successful person, but also for the teacher himself – for moral satisfaction.

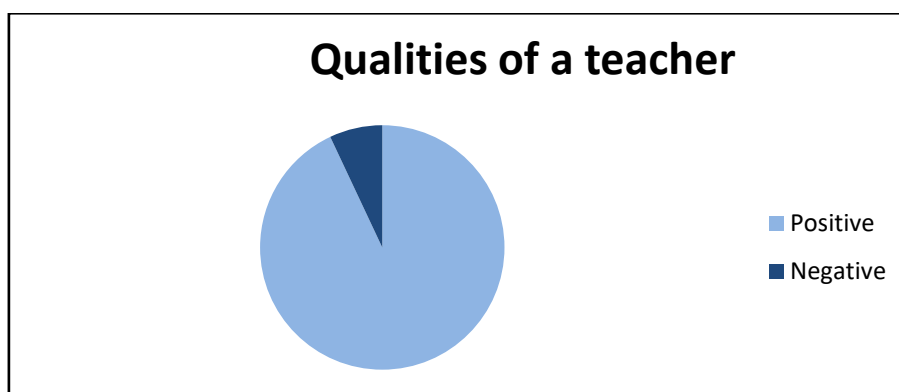
Pedagogical tact is the ability of a teacher to quickly find an effective way to influence the consciousness and feelings of students in the process of teaching and upbringing to achieve a goal without the risk of losing authority and losing the trust of students. Pedagogical tact is also a professional quality of a teacher, with the help of which he applies the most effective method of educational influence to students in each case [2].

The teaching profession is public, so one of the professional skills should be the ability to self-presentation - the ability to show certain qualities in front of a certain audience, in a certain situation, with a certain goal. Self-presentation plays a big role in creating a first impression. The phenomenon of the first impression often determines the further dynamics of interaction.

The purpose of this article was to study the concepts of pedagogical image and tact and to find ways to successfully develop them.

To study these questions, we conducted a survey on the basis of the National Research University of Belgorod. The questionnaire was attended by students of group 02041901 consisting of 14 people.

Let's analyze the answers of students concerning the qualities that a modern teacher should possess. The data obtained are shown in page 1.

Page 1. The ratio of positive and negative qualities of a teacher

In the diagram above, we can see that the vast majority of students (93%) believe that a teacher should have only positive qualities. 7% of the subjects believe that the teacher needs negative traits. It can be judged that a teacher should not only be good, he should have an iron character and a steel grip.

Summing up the research, it can be noted that more than half of the subjects are familiar with the concepts of pedagogical image and tact. They know what qualities a modern teacher should have, how he should treat students, how he should look and behave. Students realize that the image of a teacher is an image created by a teacher, which combines not only the appearance, but also the internal qualities necessary in the work.

Creating an image of a teacher is a complex and lengthy process. When starting to form their own image, the teacher should begin by analyzing the essence of pedagogical activity and their own perception of the pedagogical image. Then you need to form your own visual image. It includes not only appearance, but also non-verbal means of communication. The main requirements for the appearance of the teacher are thoughtfulness, modernity and neatness of the costume. A teacher with his appearance should have students, other teachers, parents, so the question of choosing clothes should be approached with special care, and also adhere to the basic rule of etiquette: to look beautiful means to show respect for others.

List of references:

1. Kalyuzhny A.A. Psychological and pedagogical features of the formation of the image of a teacher / A.A. Kalyuzhny // PR in education. - 2004. - No. 3. - 186 p.
2. Ushinsky K.D. Pedagogical anthropology. - T.I. M.: Gosuchpedgiz, 1954.
3. Shepel V.M. Imageology: secrets of personal charm. Moscow: Public Education, 1997. – 320 p.
4. Shogan V.V. New technologies in historical education / V.V. Shogan. - Rostov N./D. : Rostizdat, 2005. – 196 p.
5. Shcherbakova T.N., Shcherbakova E.V. Imageology for a modern teacher. M.: Perspektiva, 2012 – 210 p.
6. Yakusheva S.D. Pedagogical image of a modern high school teacher / "Actual problems of pedagogy and psychology" (Part I): materials of the international correspondence scientific and practical conference. (November 23, 2011) pp.71-83 - Novosibirsk: Publishing house "Siberian Association of Consultants", 2011. – 112 p.

RUBRIC

«POLITICAL SCIENCE»

MANAGERIAL CULTURE AND PROFESSIONAL ETHICS OF CIVIL SERVANTS OF MUNICIPAL ADMINISTRATION

Daria Vvedenskaya

*Student,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Elena Shemaeva

*Supervisor,
Associate Professor, PhD in Philology,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

The article considers the managerial culture of civil servants of municipal administration. Professional ethics is analyzed. Based on the data obtained during the analysis, a general image of a civil servant of the municipal administration of the Russian Federation is constructed.

Keywords: culture, management, ethics, civil servant, civil service, laws.

Managerial culture is a systemic phenomenon that considers professional competence and personal culture, which are implemented in the course of managerial activity. Managerial culture is part of the general culture and is an important means of social progress.

Municipal service is the professional activity of citizens, which is carried out on a permanent basis in the positions of municipal service, replaced by the conclusion of an employment contract.

"Professional ethics" is understood as the basis by which civil servants are guided in the performance of their official duties. Such foundations represent the general principles of professional service ethics that are mandatory for all civil servants.

Speaking about managerial culture and professional ethics, first of all, it should be noted that in their activities a civil servant of municipal administration is guided by the Constitution of the Russian Federation, federal constitutional laws, federal laws and other regulatory legal acts. Violation of the above-mentioned laws is unacceptable.

The main aspect of the activity of an employee of the state service of municipal administration can be called the protection and observance of the rights and freedoms of citizens. It follows from this that the managerial culture includes high-quality and conscientious performance by civil servants of their direct duties, which contributes to the establishment of more effective work of municipal administration.

An important point in the activity of a municipal employee is the prevention of any corruption-causing factors in his work. A civil servant of the municipal administration should not allow any manifestation of corruption, as well as personal interest in the performance of his direct official duties.

Any statements of a discriminatory nature, as well as manifestations of a biased attitude and the presence of offensive remarks are unacceptable in the activities of a public servant of the municipal administration. In relation to his colleagues, a municipal employee should not allow any disrespectful reviews.

A civil servant is responsible for his subordinates. Accordingly, he should be an example of honesty and morality for them.

The right image of a public servant of municipal administration is formed by such qualities as decency, justice, sense of duty, patriotism, exactingness and tolerance. Civil service employees need to remember that a person, his rights and freedoms are the highest value. Every citizen has the right to defend his honor, dignity, and his name.

It is important to mention that a civil servant of the municipal administration has access to official information and must ensure its confidentiality. A civil servant is personally responsible for the disclosure of information.

In conclusion, the work of an employee of the state service of municipal administration is inseparable from culture and ethics, which are necessary for competent and high-quality performance of duties. The analysis explained what is meant by managerial culture and professional ethics, what norms and rules a civil servant must follow in his activities. The above qualities help a public servant of the municipal administration to show his activities from the best side and to form a respectful attitude of citizens to the municipal government bodies.

Список литературы:

1. Федеральный закон от 27.07.2004 № 79-ФЗ «О государственной гражданской службе Российской Федерации» (ред. от 08.12.2020). – Доступ из справ. - правовой системы «Гарант».
2. Федеральный закон от 27.07.2004 № 79-ФЗ «О государственной гражданской службе Российской Федерации» (ред. от 08.12.2020) Ст.70. – Доступ из справ. - правовой системы «Гарант».
3. Федеральный закон от 27.07.2004 № 79-ФЗ «О государственной гражданской службе Российской Федерации» (ред. от 08.12.2020) Ч. 8. Ст.70. – Доступ из справ. - правовой системы «Гарант».

RUBRIC**«SOCIOLOGY»****MEETING NEEDS THROUGH THE USE OF EVENT TRENDS**

Amina Minazetdinova

Student,

*Russian Academy of National Economy and Public Administration,
Russia, Moscow*

Human behavior is based on needs. The satisfaction of one need generates the appearance of another. Purposeful consumer behavior consists of actions taken to meet existing needs. Human needs have been studied by many scientists for a long time. For example, the most famous classification is Maslow's pyramid. According to Maslow's teaching, a person has many different needs, which can be divided into five main categories: physiological needs, needs for security and confidence in the future, social, prestigious and spiritual needs. Abraham Maslow believed that when simpler needs are met, a person begins to reach for a higher-order need. These high needs are partially met by the products and services of the hospitality industry, namely the industry of special events.

Recent theoretical developments have revealed that customers' behavior and their expectations about what the event ought to offer go beyond the standard and regular event plan. To remain competitive in a changing industry, event planners should adapt, evolve their concepts and follow the up-and-coming trends. Each client is positively evaluated when the event organizers take care of the guest, take into account all interests and learn all preferences. Providing an individual experience and paying more attention to the details can make events more effective and engaging. New trends in the Events Industry have been emerging for the last three years and they often stem from customers' needs.

In the modern event market customers tend to demand personalized and customized services and products. Providing an individual experience and paying more attention to the details can make events more effective and engaging. New trends in the Events Industry have been emerging for the last three years and they often stem from customers' needs.

In this respect it is highly important to consider the factors which affect the consumers' needs. One of the key factor is the generation that a guest belongs to. According to generation theory (Бочагов, 2020), modern guests can be classified into Baby Boomers, Generation X, Millennials or Generation Z. People of different ages have various requirements and necessities, they grew up in different conditions and are used to various tools in their life. Thus, it is very important to consider each generation separately.

Generation Z is considered to be one of the main target groups nowadays. It is a community of people born after 2003. (Ногалес, 2015). First of all, at events arranged for generation Z, the ambience should be more energetic and lively. Secondly, the event for a young audience needs to be not only impressive, but also equipped with technology because Gen Z documents literally their entire lives. Finally, Gen Z is more likely to attend an event where the organizers are responsible for the use of natural resources and care about reducing and recycling waste, as well as strive to make the world better.

Millennials as a target group have different preferences in the subject of events compared to generation Z. Millennials or generation Y are people who were born between 1983 and 2003. (Ногалес, 2015). Millennial purchasing behavior includes quality and diversity, convenience, history, authenticity, and personalization. Deloitte's "winning the race for guest loyalty" study found that Millennials value an exclusive experience more than other groups. Finally, for Millennials communication is essential, thus, it is necessary to allocate special areas for meetings. It seems to be

important that the comfort zone is supposed to have background music and a DJ. Moreover, this group is looking for such event manager that the customer can always rely on and not worry about how the preparation for the event is going. (Hoydysh, 2019).

Another major target group of customers is generation Xers, which can be defined as a group of people born between about 1965 and 1984 (Ногалес, 2015). As a generation that depends heavily on modern technology, Gen X customers value rather a mobile experience, that is based on convenience and self-service. They are marked as the generation that reads most reviews and thoroughly examines brands or services before making a purchase decision. People of generation X tend to have an established opinion, knowledge, their own particular taste, they are already experts themselves, so they are ready to listen only to real professionals. To meet this need, people responsible for the event should not forget about logistics and the quality of the site.

While Generation X have consumed much attention from brands over the past few years, Baby boomers should also be taken into consideration. The Baby boomers are people born between 1943 and 1963. (Hoydysh, 2019). They are quite reserved and distrustful, so the organizer should make an effort to find a contact and learn all the necessary information from them. Boomers almost do not tend to use various messengers and modern gadgets. They are likely to be constant and prefer options that do not cause difficulties. (Мирзаханова, 2019). This is also a generation of workaholics who work 50 hours a week and rarely take time off. Therefore, the work of the event organizer should be independent and timely, without unnecessary questions and constant clarifications.

It can be concluded that to meet the customers' need for personalization it is essential for organizers to take into consideration the format of events, the concept and approach to communication, depending on the values of generations. Consequently, it seems to be fundamental to develop an approach to each customer category in order to avoid conventional and standardized events and celebrations.

To be able to meet all the needs of customers, the event planners are supposed to be technically savvy in the majority of cases. With the expansion of the event industry, there is also a growing need to use modern technologies at events, which not only simplify the life of the organizers, but also allow participants to fully feel pleasure from the event (Демидова, 2016). The first trend on the list is face recognition. Obviously, facial recognition can speed up the registration process and make it more secure and accurate. The second modern technological trend in the Event Industry to consider is Virtual reality (VR). VR is used to create virtual tours that can direct visitors to the event venue and either as an integral part of events which take place in a live and virtual format simultaneously to make them more interactive. One more technology is chatbot. The chatbot is a computer program that simulates human conversations.

It can be concluded that in the recent years significant number of representatives of the event industry trust technologies and use them in their working process. Using latest technological trends as effective tools can contribute significantly to the success of companies on the event market.

In addition to personalization and technological trends, a unique location is another tendency that is becoming increasingly popular among event planners. Currently, the client is already aware of the standard options. For instance, if an event manager making a commercial offer along with the conventional location also provides a non-standard option, for example, abandoned castle, a clock tower, or an old bunker, the client is likely to notice that this offer is the result of hard individual work. (Баженова, 2015) An additional benefit is that the use of outstanding places creates a multifunctional space. There is an opportunity to implement unusual formats of events and bold solutions for the implementation of ambitious tasks, performances. Consequently, it can be concluded that it is fundamental for any event organizer to understand the needs of the guest and assess their readiness for the unusual experience. It is necessary to understand the relevance of the offer of non-standard sites, to weigh the advantages and disadvantages separately in each case.

To sum up, it is necessary to note, that any trend followed by event planners is important to use correctly and present it to the client in time. It seems to be essential to remember that each client has their own requests for holding an event in accordance with their needs and capabilities. A competent event manager is likely to keep track of updates and know how to hold an event at the highest level.

Trends appear and develop depending on changes in the needs and preferences of consumers, as well as under the influence of external factors. The use of trends allows event organizers to be more modern and customer - oriented. However, this is still not enough. Therefore, in order to work ahead of the curve, an event manager must always be aware of all events, be able to predict their consequences and quickly adapt to new realities. A good example was the situation with COVID-19. Firstly, all participants of the events take care of their health and safety, much more than before. Therefore, in addition to observing the distance, it will be necessary to provide the sites with thermal imagers, antiseptics, personal protective equipment and a ventilation system with air disinfection.

Secondly, the consumer values environmental friendliness and respect for nature on the part of the organizers. Therefore, it is necessary to take care in advance of separate garbage collection, use only easily recyclable and eco-friendly materials in the decor and demonstrate the position of rational and thoughtful consumption.

And finally, in a competitive environment, the winner is the one who knows how to combine online and offerline formats for an event and make it convenient and flexible. The hybrid model will retain everything that is valued in face-to-face events, and the virtual add-on will only expand the audience and add impressions thanks to a rich set of tools. An online mirror of the program with interactive functionality will become a mandatory part of any professional conference. (Гвоздовская, 2020).

Generally, tendencies can decently improve the event. Such trend as personalization helps to better understand target customers, identify their needs and desires, so that the event can be held in accordance with all their expectations and make it not standard. The use of generational theory can enable event organizers to find an approach to each client of different ages, to offer a concept that will take into account all their interests and values in relation to the event.

To be able to meet all the needs of customers, the event planners are also supposed to track technical updates, implement all technological tools in the work and be able to use them correctly. In addition, competent and experienced event organizer should know how to provide convenience and comfort on the site, which client can agree to hold an event in unusual place and each time consider the advantages and disadvantages of using such locations. These three groups of event trends seem to be interesting to apply and develop them in the organization, to use the findings and insights that follow from them, in order to meet the needs of customers.

The world is changing rapidly. The question of how to work ahead of the curve can be answered that an event manager needs to always be in the trend, be aware of what is happening and not be afraid of changes. In a competitive struggle, the strongest survives. The first one will be a professional who knows how to adapt to conditions and thinks two steps ahead.

References:

1. Бочагов А., 2020. Теория поколений X, Y, Z, беби-бумеров, альфа в России — их ключевые особенности и различия. URL:<https://prostudio.ru/journal/generation-x-y-z/>.
2. Ногалес К., 2015. Теория поколений XYZ. URL:<https://4brain.ru/blog/теория-поколений-xyz/>.
3. Hoydysh A., 2019. Exceeding Guest Expectations Across Generations: Millennials, Gen X, and Boomers. URL:<https://www.hospitalitynet.org/opinion/4092297.html>.
4. Мирзаханова А., 2019. Беби-бумеры в сети: чем зацепить аудиторию 50. URL:<https://vc.ru/marketing/71181-bebi-bumery-v-seti-chem-zacepit-auditoriyu-50>.
5. Демидова, 2016. Как event-маркетологам использовать VR-технологии. URL:<https://event.ru/trips/kak-event-marketologam-ispolzovat-vr-tehnologii/>.
6. Баженова А., 2015. Плюсы и минусы предложения нестандартных площадок клиенту. URL:<https://dev.event.ru/trips/plyusyi-i-minusyi-predlozheniya-nestandartnyih-ploshhadok-klientu/>.
7. Гвоздовская, 2020. Event 2.0: как рынок мероприятий трансформируется из-за пандемии. URL: <https://trends.rbc.ru/trends/futurology/5f3507769a794749a0646422>.

RUBRIC

«PHILOLOGY»

LINGUISTIC FEATURES OF PERIODICALS (BASED ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH MAGAZINE “SPOTLIGHT”)

Valeria Kononyhina

*Student, Belgorod state University,
Russia, Belgorod*

Alexander Markov

*Senior lecturer,
Belgorod state University,
Russian Federation, Belgorod*

Abstract. The article focuses on the language of the media as a modern phenomenon of linguistics, as well as on the analysis of the main linguistic features of mass media publications based on the English magazine “Spotlight”.

Keywords: mass media, publicistic functional style, linguistic features, magazines.

To date, the society is actively showing interest in the language of modern mass media. The changes taking place in the language of magazines and newspapers significantly affect the literary norm of the language, since changes in society simultaneously change the language.

The mass media process, analyze information and transmit it to the reader, commenting, analyzing and covering events, thereby influencing the formation of moral norms and values, aesthetic tastes. Often there is also the imposition of any truths - political, historical, psychological. All this is achieved through the use of a specific language, which differs significantly from scientific or fiction literature, as well as from colloquial speech. These differences are due to the careful and prolonged selection of linguistic and expressive means, the study of which is of great value to linguists and philologists and is very relevant. It should be noted that for socio-political literature, as well as periodicals, i.e. for newspapers and magazines, a journalistic style is characteristic. The content of journalistic works serves to express opinions on important modern social, political or economic issues, analysis of social situations, processes and phenomena. According to N.S. Valgina, "journalism is, first of all, a pronounced author's position, one of the forms of manifestation of the author's tendentiousness; this is the art of argumentation, persuasion, so the non-standard and brightness of expression enhances the effectiveness of speech." Indeed, the role of journalism is also to convince the reader to influence his thoughts and feelings in order to create public opinion. Such an impact on the reader is possible due to the fact that the journalistic style is a special style: it combines the features of scientific and artistic styles, which makes it more expressive and convincing. He is brought closer to the style of scientific prose by the logical sequence in the presentation of facts, the fullness of the statement, more or less strict division into logical segments (paragraphs). In turn, the imagery of speech, as well as the emotional elements of language, journalism borrows from the artistic style. Another feature that brings this style closer to the style of artistic speech is the manifestation of individual content in the presentation.

In addition to borrowed features, the journalistic style has a number of its own, unique features.

First of all, let's turn to the study of the lexical features of this style and illustrate them with real examples from articles presented in the English-language magazine "Spotlight": "A transparent future", published in the 9th issue of the magazine for 2020, and "In the book business", published in the 1st issue of the magazine also for 2020. In the first article, the author expresses his opinion on how the development of modern technologies affects our lives and tells us what conspiracy theories exist in this area. In the second article, which is written in the form of a personal note, the author narrates in the first person and tells about his experience of publishing the book.

One of the most important features of the language of journalism is the heterogeneity of the lexical units used. This style skillfully combines all three groups of English vocabulary, which were highlighted by I.R. Galperin. According to the classification proposed by him, there is a literary and book vocabulary (terms, neologisms, archaisms, barbarisms and foreign words), neutral vocabulary and colloquial vocabulary (slang, professionalism, jargon and vulgarisms). So, in the analyzed articles it is found as a literary and book vocabulary, namely the terms: musical: *adagio*, *moderato*, *allegro*, *vivace*, biological: *oesophagus*, *alimentary canal*, terms related to writing and publishing books: *layout*, *contents page*, *cover design*, *self-publishing*, *captive audience*, colloquial vocabulary: *zoom in on*, *I mean...*, *that's no doubt*, *just think...*, *You know...*, *guy*, *I'm pretty sure...*, *fool (v)*, *a bit ...*, as well as neutral: *wire a book*, *save up stories*, *include*, *ask*, *newspaper*, *visitors*.

In addition, as the analysis of the articles under study showed, the journalistic style is characterized by the use of polysemous words: *direction* (*instruction – direction*), *cookies* (*cookies – cookies*); synonyms: *figure out – find out*, *sell – make some sales*, *afraid – worried*, introductory units that convey the logic of following a thought: *after*, *then*, *the next step*, *in other words*, *also*, *perhaps*; the predominance of concrete words over abstract ones: *mobile phone*, *detail*, *download*, *data*, *contract*, *government*. Such diversity and heterogeneity of vocabulary is primarily due to the fact that the journalistic style combines features of artistic and scientific styles, and is also characterized by internal genre diversity.

Another feature of the vocabulary of journalistic texts is the use of the most relevant forms and means of presentation of the material, the use of the most commonly used lexical units.

Journalistic works also have a number of certain syntactic features. The syntactic structure of journalistic speech strives for transparency of syntactic constructions, clarity in the construction of sentences, as well as simplicity and clarity of structures. It is as diverse and heterogeneous as the lexical content of journalistic works.

It should be noted the frequent use of simple sentences in the articles under study: 1) The name "fifth generation" sounds impressive; 2) Donald Trump thought so. The texts also show a combination of simple sentences with complex ones, which include subordinate clauses and homogeneous terms: *I had a captivating audience in the town where I live, since almost everyone knew I was writing the book, and they all wanted to find out whether or not they were mentioned.*

For expressive purposes, inversion, different types of actualization, repetitions, appeals, exclamation, interrogative, incentive sentences, direct speech, parcellation, etc. are often used. This presentation of the material creates the illusion of free, relaxed speech and live communication, which contributes to the establishment of contact between the reader and the author, as well as the involvement of the reader in the reading process. So, the authors of the analyzed articles resort to intentionally dividing a coherent text into several punctuation and intonation independent segments, i.e. they use parcelled constructions: *Perhaps the story about Crypto really does serve as a warning when communications technology is so dominated by giants like Huawei. And Google*. In the articles we analyzed, we managed to identify the following figurative means of speech: comparisons, epithets, metonymy, metaphor, personification, rhetorical question, punning rhyme. First of all, artfully chosen comparisons: Will Vodafone's fifth be like Beethoven's, admit still in 250 years' time? The author compares the creation of the fifth generation of networks of one of the largest mobile operators Vodafone with Symphony No. 5, written by Ludwig van Beethoven. The comparison is based on irony, since the significance and grandiosity of creating 5G networks is rather exaggerated.*

Thus, after analyzing the lexical and stylistic features of some journalistic texts from the Spotlight magazine, we were convinced that these journalistic texts really belong to the journalistic style, as evidenced by the heterogeneity of lexical units, the combination of standard and expression, the mixing of different layers of vocabulary: from book to colloquial.

**(At the request of Roskomnadzor, we inform you that a foreign person who owns Google information resources is a violator of the legislation of the Russian Federation - ed. note)*

List of literature:

1. Valgina N.S. Theory text [Text] / N.S. Valgina. - Moscow: Logo, 2003. – 173 с.
2. Galperin I.R. Essays on the stylistics of the English language [Text] / I.R. Galperin. – Moscow, 1958. – 455 с.
3. Ratsiburskaya L.V. The language of modern media. Means of speech aggression [Text] / L.V. Ratsiburskaya, N.E. Petrova. – Moscow: Flint, 2011. – 200 с.
4. Beaven C. A transparent future [Text]/ C. Beaven // Spotlight. – 2020. – №9 – P. 11. Fowler, R. Language in the News: Discourse and ideology in the press [Text]/ Roger Fowler. - London: Routledge, 2001. – 256 p.

CATEGORY OF TIME IN I.A. BUNIN "SUNSTROK"

Valeria Muravschik

Student,

Belgorod State University,

Russia, Belgorod

Abstract. This article reflects the results of the study of the category of time in the work of I.A. Bunin "Sunstroke". The author aims to analyze the work of this writer, to find out and characterize the types of artistic time and their role in the work. The article is intended for a wide range of readers interested in the work of I.A. Bunin.

Keywords: artistic time, I.A. Bunin, "Sunstroke", space.

It is known that the sense of time for a person in different periods of life is subjective: it can stretch or shrink. This subjectivity of sensations is used in different ways by the authors of literary texts: a moment can last a long time or stop altogether, and large periods of time can flash overnight. Artistic time is a sequence in the description of events perceived subjectively. Such a perception of time becomes one of the ways of representing reality, when, at the request of the author, the time perspective changes, which can change, the past is thought of as the present, and the future appears as the past, etc.

"In his work, the writer creates a certain space in which the action takes place. This space can be large, span several countries in a travel novel, or even go beyond the terrestrial planet, but it can also be reduced to the narrow confines of a room," notes D.S. Likhachev [Likhachev: 1968, 76].

The category of time in a literary text is even more complicated by its duality: it is the moment of narration and the moment of the event. Therefore, temporary changes are quite natural. Events distant in time can be described as happening directly, for example, when a character is recounted. A fork in time is a common narrative device in which the stories of different people intersect, including the author of the text.

But such a bifurcation is possible without the intervention of characters in the coverage of past and present events. Space, like time, can be moved at will of the author. The art space is created using the perspective of the image; this happens as a result of a mental change in the place from which the observation is carried out: a general, small plan is replaced by a large one, and vice versa.

Consider how in this work I.A. Bunin, the category "time" is tracked. Can be distinguished:

1. "Real" action time: two days, yesterday and today;
2. "Psychological" time of action: past, present and future;

The system of antonyms proposed by Bunin is designed to show what a gulf lies between the past and the present. The room was still full of her, her presence was still felt, but the room was already empty, she was already gone, and he would never see her again. The proportion of contrasting sentences connecting the past and the present through memory is constantly visible: "The feeling of the just experienced pleasures of all her feminine charms was still unusually alive in him, but now the main thing was still this second, completely new feeling - that strange, incomprehensible feeling, which did not exist at all while they were together, which he could not even imagine in himself" [Bunin: 1986, 388]. The lieutenant had to take care of something, get distracted, go somewhere and wander around the city, trying to get away from the glamor, not understanding what was really happening to him. There is too much love in his heart, too much happiness. Fleeting love shocked the lieutenant, changed him psychologically.

3. "Metaphysical" time of action: moment and eternity.

Interestingly, the hero seemed different from everything that was the same yesterday. A number of details of the story, as well as the scene of the meeting between the lieutenant and the coachman, help us understand the author's intention. The most important thing that we discover after reading the story "Sunstroke" is that the love that Bunin describes in his works has no future.

Heroes will never find happiness, they are doomed to suffering. In the end, the reader understands that love could not last long, that the separation of the heroes is natural and inevitable. The author, in order to emphasize the scarcity of time allotted for love, does not even name the heroes, but only describes the action, which is rapidly developing. It is no coincidence that the lieutenant is deeply unhappy: "The lieutenant sat under a canopy on the deck, feeling ten years older" [Bunin: 1986, 391]. But he can't change anything, his love has no future.

On the one hand, the plot of the story follows a linear sequence in the presentation of events, on the other hand, there is an inversion of episodes-memories. The author uses this to show that psychologically the hero seems to have remained in the past and, realizing this, does not want to let go of the illusion of the presence of his beloved wife. By time, the story can be divided into two parts: a night with a woman and a day without her. First, an image of fleeting happiness, a funny incident is created, and, finally, an image of painful bliss, a feeling of great happiness. Gradually, the heat from the heated ceilings gave way to the reddish-yellow evening sun, and yesterday and this morning they were remembered as if they were ten years ago. Of course, the lieutenant already lives in the present, he can realistically assess events, but spiritual emptiness and the image of some kind of tragic happiness remain. A woman and a man, who are already living a different life, constantly recall these moments of happiness: "Many years later, they remembered this moment: none of them had experienced anything like this in their entire lives" [Bunin: 1986, 392].

Thus, time and space outlines a kind of closed world in which the characters find themselves. Their memories keep them captive for life. Hence the corresponding metaphor in the title of the story: a sunstroke will be perceived not only as pain, madness, but also as a moment of happiness, like lightning, capable of illuminating a person's whole life with its light.

Bibliographic list:

1. Bunin I.A. Poems. Stories. / Comp.V.F. Mulenkova; Foreword to the poems of O.N. Mikhailov; Foreword to the stories of A.A. Saakyants; Comment. to the poems of A.K. Baboreko and V.S. Grechaninova; Comment. to the stories of A.A. Saakyants. - Moscow: Pravda, 1986. - 544 p.
2. Valgina N.S. Text theory: textbook / N.S. Valgin. - Moscow: Logos, 2003. - 210 p.
3. Likhachev D.S. The inner world of a work of art / D.S. Likhachev // Questions of Literature. - No. 8. - 1968. - S. 74-87.
4. Orlitsky Yu.B. The beginning of poetry in the prose miniatures of Ivan Bunin // Creativity I.A. Bunin and Russian literature of the 19th-20th centuries: materials of the scientific and practical All-Russian conference. Belgorod, October 16-17, 1997 / otv. ed. G.M. Blagasova. - Belgorod: Publishing House of BelSU, 1998. - S. 167-170.
5. Panchenko A.M. The eighth wonder of the world / A.M. Panchenko // About Russian history and culture. - St. Petersburg: Azbuka, 2000. - S. 426-449.
6. Rousseau J.-J. Reasoning about the origin and foundations of inequality between people / J.-J. Rousseau // Treatises (Literary monuments) / ed. ed. A.Z. Manfred. - Moscow: Nauka, 1969. - S. 31-108.
7. Slivitskaya O.V. Cosmos and soul of man (On the psychologism of the late Bunin) // Royal Freedom. About the work of I.A. Bunin. To the 125th anniversary of the birth of the writer: interuniversity collection of scientific. works. - Voronezh: Square, 1995. - S. 5-34.
8. Toporov V.N. From name to text // Name: Semantic aura / otv. ed. T.M. Nikolaev. - Moscow: YaSK, 2007. - S. 15-27.
9. Uspensky B.A. Monastic names in Russia / B.A. Uspensky, F.B. Uspensky. - M.: Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences; St. Petersburg: Nestor-Istoriya, 2017. - 344 p.
10. Farino E. Introduction to literary criticism / E. Farino. - St. Petersburg: Publishing house of the Russian State Pedagogical University im. A.I. Herzen, 2004. - 639 p.

RUBRIC**«PHILOSOPHY»****«THE TASK OF LIFE» IN V.F. ODOEVSKY'S «RUSSIAN NIGHTS»*****Kirill Mesyats****Master's student**of The National Research University Belgorod State University, (BelsU),
Russia, Belgorod*

The modern researches of Russian philosophy of the XIX century almost don't show the deep ontological senses of creative legacy of one of the most prudent Russian thinkers of his time V.F. Odoevsky. Many of his ideas have not lost their importance even today. In his main work «Russian Nights» Odoevsky raises a lot of philosophical problems like possibility of understanding, correspondence of thought to the word and the question about the task of life. N.A. Kotlyarovskiy wrote about this book: «The illustrious idealism of the forties did not create anything more beautiful, more thoughtful and artistically integral than these "Nights", which absorbed all the wisdom of their century, they are thoroughly saturated with romance and metaphysics and never this Russian romance and metaphysics were not as beautiful and eloquent as on the eve of their death in this book» [2, p. 151-152].

Finding solutions to the question of the task of life in «Russian Nights» is constituted by existence of the fundamental human need to answer it: «The equal is embraced by the equal; if there is an attraction, then there must be an attracting object, an object of the same affinity with a human that gravitates to the human soul, just as objects on the earth's surface are gravitated to the center of the earth; the need for complete bliss testifies to the existence of this bliss; the need for bright truth testifies to the existence of this truth, as well as the fact that darkness, delusion, doubt are contrary to human nature» [3, p. 192].

V.F. Odoevsky in «Russian Nights» creates a situation of maieutic understanding and leads the reader to an independent, the only possible, according to Odoevsky, solution of the task of life: «Why do we live? – you ask. It's a hard and easy question. Perhaps it can be answered with one word; but you will not understand this word if it does not pronounce itself in your own soul» [3, p. 14]. Odoevsky prefers a dialogical setting in the solution of the task of life due to the difficulty of considering the human himself: «a human is a handwritten notebook, written in a language little known and all the more difficult because neither a dictionary nor a grammar has yet been compiled for him» [3, p. 178].

Odoevsky is not inclined to a naive or «apophantic» [1, p. 17] positioning of the truth and the task of human life. He affirms the incomplete correspondence of thought to the word and actualizes the existential moment of thinking, leaving schematism and categorization out of scope. Odoevsky writes: «It seems to me that we are like wanderers who entered an unfamiliar land at night, about which they have information that is both indeterminate and incomplete; in this land they must live and therefore study it; but in this moment of searching, any systematism would be for them a work beyond their strength – and, consequently, a source of mistake; all they know about this country is that they don't know it» [3, p. 133].

As an epigraph to the «Russian Nights» V.F. Odoevsky offers us the following phrase from Goethe's novel «Wilhelm Meister's Apprenticeship»: «Lassen sie mich nun zuvörderst gleichnissweise reden! Bei schwer begreiflichen Dingen thut man wohl sich auf diese Weise zu helfen». The solution of the task of life in his work is going with the help of a parable because of the special attention to the personal beginning of a human and incomplete correspondence of thought to the word. This is seen as an influence of Plato who used the mythological form of presentation when describing the ultimate concepts like the process of cognition or the immortality of the soul.

The form of the parable-myth proposed by Odoevsky has a certain negative, apophatic character: the task of life is highlighted through consideration of a life devoid of fullness. The tragedy of the nameless Dead Man in «The Brigadier» fragment and Liza in «The Dead Man's Mockery» is a romanticistic tragedy between the individual and the universal, the sacrificing the personality of feeling and thinking in the name of «demonic» specious virtue and blind public acceptance. The stories of Cipriano in the fragment «The Improviser» and even Bach are presented in an opposite way: their creative genius, elevated to the absolute, led to the impossibility of understanding and sympathy from other people, and, as a result, unbearable loneliness.

In the epilogue to «Russian Nights» Odoevsky identifies four elements that are some fundamental forces of the spirit and common to all people: the need for truth, love, reverence and strength, or power [3, p. 133]. All human actions are determined by these elements, by a certain proportion between them. He also writes: «Be that as it may, when there is no balance and harmony between the elements, the organism suffers; and such is the pedantry in this law that nothing saves from this suffering: neither the development of the will, nor the gift of creativity, nor supernatural knowledge – be it a country that has all the means of power, be it called Beethoven, Bach – the body suffers, because it has not fulfilled fullness of life. A luxurious cactus, captured by frost, sometimes reaches the level of a fragrant flower – but then instantly dies» [3, p. 139-140]. It can be argued that the task of life in the most general sense, according to Odoevsky, is to find and maintain a balance between these elements which is a condition of its fullness.

At the same time, it should be noted that Vladimir Fedorovich Odoevsky's attitude to the life balance is comprehended by him in a dynamic way it cannot be reducible to some passivity, the «hiddenness» of life: «Human life is a continuous battle: a battle with nature, with other people, battle with yourself» [3, p. 194]. These types of battle, according to Odoevsky, are science, art and love, and at their foundation lies belief in their very possibility [3, p. 194]. They represent the main spheres of human realization and conditions of the «alive life» itself in their most general formulation.

References:

1. Gadamer H.G. *Filosofskie osnovania XX veka // Aktualnost prekrasnogo [Die philosophischen Grundlagen des zwanzigsten Jahrhunderts // Die Aktualität des Schönen]*, translated by V.S. Malakhov. *Iskusstvo, Moscow, 1991. 367 p.*
2. Kotlyarovskiy N.A. *Starinnye portrety; E.A. Baratynskiy, D.V. Venevitinov, kn. V.F. Odoevskiy, V.G. Belinskiy, I.S. Turgenev, gr. A.K. Tolstoy [Old portraits; E.A. Baratynskiy, D.V. Venevitinov, prince V.F. Odoevskiy, V.G. Belinskiy, I.S. Turgenev, count A.K. Tolstoy]. Tip. M.M. Stalusevicha, St.-Petersburg, 1907. 457 p.*
3. Odoevskiy V.F. *Russkie nochi [Russian Nights]. Nauka, Leningrad, 1975. 325 p.*

RUBRIC

«JURISPRUDENCE»

FEATURES OF BUILDING A CAREER IN THE PUBLIC SERVICE

Eugenia Morozko

*Student,
Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Elena Shemaeva

*Scientific director
docent, Belgorod State National Research University,
Russia, Belgorod*

Abstract. The article presents the specific features of career growth among domestic and foreign civil servants. Particular attention is paid to understanding the clear structure of the criteria for selecting candidates for the position. Examples of foreign experience are also given for a more visual comparative analysis of the structure of career growth.

Keywords: Features, career, civil servants, position, increase.

In the Conventions of the International Labor Organization (ILO), which are international normative legal acts, the principles of entering the public service are general for any state. One of them, for example, is the principle of equal opportunities and approach in relation to employment and work, described in the 1958 ILO Convention on discrimination in the field of work and occupation [1, art. 1]. And despite such a large chronological gap between the signed Convention and the current requirements for civil servants. At the same time, there are representatives of the civil service, both domestic and foreign, and there are people to move up the “career ladder”. These include the level of education, qualifications, work experience and business qualities.

The civil service of some countries is distinguished by the composition, the list of positions and the hierarchical structure, as well as the rule according to which employees begin their careers in the civil service, according to the method and factor in career growth in government structures.

One of the main characteristics manifests itself already at the beginning of the career path of civil servants, or rather, in the recruitment procedure for an employee. This process is also regulated by legislative acts; in the legislation of most American, European and Asian countries, the selection is established as a competitive stage. Basically, they are carried out in the form of exams, less often the presence of formal documents is taken into account (on education, as in the United States of America, or recommendations from previous jobs in government agencies, as in India) [2, p. 2].

In Russia, employees start working on the basis of a competition. The competition consists in assessing the professional level of applicants for filling a civil service position, their compliance with the established qualification requirements for filling a civil service position [3, art. 22]. Also, the requirements for proficiency in the state language of the Russian Federation and the age established by the federal law on the type of civil service for this type of civil service are applied to candidates for the position of a civil servant [4, art. 12].

The most important characteristic of the civil service is the promotion of an official up the career ladder in this profession. The criteria for professional career growth are very different in foreign countries and in Russia. Growth principles in the Russian Federation often have many subjective parameters that do not depend on performance, which is the key problem of the country's

civil service. While foreign countries are guided by the so-called meritocratic principles combined with the experience of civil servants in the service.

Differences in promotion in the civil service, in particular in admission to senior leadership positions, in France, England and America also represent a different structure of statehood as a whole. Thus, in France, the "power of the worthy" is combined with the principles of loyalty to the ruling power, where the leader gives from 0 to 20 points; in England for high positions there is a temporary qualification, according to which a representative of such a position can be no more than 4 years; in America, there are 4 types of career advancement at once: career, non-career, temporary and emergency [2, p. 2].

In addition, the appointment of senior civil service officials in England is carried out by civil society, while in France there is a qualified jury system, by decision of which the position is appointed.

Modern Russia is changing positions in the civil service on the basis of procedures in the format of a competition, taking into account the business qualities and professional knowledge in the relevant area of competence, passing the qualification exam, and the age of the candidate [3, art 22]. However, in practice, a great influence of the factor of "acquaintances and connections" has been noticed, when the candidate is promoted by his representative, who is already in a higher position. The influence of this factor is detrimental to the entire structure of the state, not allowing talented, professional workers and young minds to find themselves in the public service. Also, in Russian practice, loyalty to the authorities often plays a role, in a situation where a candidate with views differing from the top of the government will have a more-thorny career path.

The public service is a special social institution, movement through which is carried out in the course of a working career. As one of the strongest institutions, civil service also implies a huge number of both functions and privileges, as well as the ability to meet the needs of the public and change the quality and direction of development of society.

Thus, we can conclude that despite the categorical differences in the conditions of civil service in some countries, their conventions for promoting a position in a career, the civil service as a whole has a single function throughout the world. World practice has consolidated the meritocracy in career advancement, which means the possibility of moving up the career ladder of any candidate with the necessary qualifications and professional knowledge. Focusing on the normative legal acts of the international level and the level of the state, one can easily understand the specifics of promoting a civil servant in his career.

References:

1. Convention No. 111 of the International Labor Organization "Concerning Discrimination in the Field of Labor and Occupation" [Electronic source] // ConsultantPlus: site. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_120760/ (accessed 26.05.2022).
2. Suvorov, A.A. FOREIGN PRACTICE OF VOCATIONAL AND CAREER DEVELOPMENT OF CIVIL SERVANTS /A.A. Suvorov // Vestnik Universiteta. 2016; (10):222-226. (In Russ.).
3. Law No. 79-FZ of 27 July 2004 on State Civil Service of the Russian Federation (as amended on 11.06.2021) [Electronic source] // ConsultantPlus: site. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48601/ (accessed 26.05.2022).
4. Law No. 58-FZ of 27 May 2003 on System of public service of the Russian Federation (as amended on 02.07.2021) [Electronic source] // ConsultantPlus:site. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42413/ (accessed 26.05.2022).

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ МАҚАЛАЛАР

БӨЛІМ

«ЭКОНОМИКА»

КӘСПОРЫН МЫСАЛЫНДА ЛОГИСТИКА ҚЫЗМЕТІН БАСҚАРУДА МАРКЕТИНГТІК ТӘСІЛДІҢ ҚОЛДАНУ АЯСЫН ТАЛДАУ

Ербаева Айғаным Дастанқызы

*Магистранты,
аль-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Қазақстан, Алматы*

Кожамкулова Жанна Тазабековна

*Доцент,
аль-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Қазақстан, Алматы*

Aiganym Yerbayeva

*Master of Business Technology department,
higher school of Economics and Business,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty*

Zhanna Kozhamkulova

*candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Business Technology,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty*

Аннотация. Жазылған мақаланың негізгі мақсаты маркетингтің талаптары логистикалық жүйеде жұмыс істейтін қызмет шекараларын анықтау және талдау. Маркетинг тактикасы логистиканың шығын көрсеткіштеріне тікелей әсер етуін дәлелдеу. Сонымен қатар компанияның логистика қызметінде SWOT талдау арқылы, маркетингтік зерттеу жүргізілді.

Absract. The main purpose of this article is to identify and analyze the scope of activities in which the marketing requirements work in the logistics system. Prove that marketing tactics have a direct impact on logistics costs. In addition, the company's logistics service conducted a marketing study using SWOT analysis.

Кілтті сөздер: маркетинг, логистика, қызмет көрсету, маркетингтік логистикалық басқару, интеграция.

Keywords: marketing, logistics, services, marketing logistics management, integration.

Логистикалық жүйеге саясат пен маркетингтік тәсілдер ерекше әсерін тигізеді. Маркетингтің талаптары логистикалық жүйеде жұмыс істейтін қызмет шекараларын анықтайды. Маркетинг тактикасы логистиканың шығын көрсеткіштеріне тікелей әсер етеді.

Маркетинг өндірістің пәндік-ассортименттік мамандануын анықтайды, бұл өз кезегінде логистикалық жүйеге айтарлықтай әсер етеді. Өнімнің ассортименті неғұрлым көп болса, өндірістің, тапсырыстарды өндеудің, қорларда, жеткізушілерде, бақылаудың барлық салаларындағы логистикалық проблемалар соғұрлым қиын болады. Ассортимент өнімді бөлу проблемаларын ескере отырыпта, ексере отырмайда жасалуы мүмкін [1, 3].

Маркетинг нарықтағы ұсыныс пен сұранысты әзірлеу және басқарумен айналысады, сонымен қатар ұсынатын қызметтерді саралау жолдарын табады. Ал, логистика осы ұсыныстарды жүзеге асыру тетіктерін әзірлеумен және басқарумен айналысады [2]. Логистика қызметін басқаруда маркетингтік тәсілдің қолдану аясын талдау үшін мысал ретінде «ҚТЖ» ҰК» АҚ алынды.

«ҚТЖ» ҰК» АҚ өзін үздік әлемдік бизнес тәжірибесіне сәйкес келетін және жалғыз акционердің талаптарына жауап беретін Қазақстанның жоғары тиімді ұлттық көлік корпорациясы ретінде қарастырады. Компанияның көзқарасы, миссия сияқты, маркетингтік бағдарламаны құру кезінде негізгі критерий болып табылады. Көрініс – бұл ұйымның қандай іс-шаралармен айналысатыны және ұзақ мерзімді курсы туралы компания менеджерлерінің көзқарасы. «ҚТЖ» ҰК» АҚ жұмыс істейтін сала теміржол көлігі қызметтерінің либералды нарығы болып табылады, яғни либералдырылған нарықта заңдар мен ережелер аз болады, бірақ әдетте өндіріс тиімділігіне ықпал етеді және тұтынушылардың құқықтарын қорғайды. Осылайша, монополияға қарсы заңнама арқылы «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның барлық қызметі реттеледі [9].

«ҚТЖ» ҰК» АҚ өзін үздік әлемдік бизнес тәжірибесіне сәйкес келетін және жалғыз акционердің талаптарына жауап беретін Қазақстанның жоғары тиімді ұлттық көлік корпорациясы ретінде қарастырады. Кәсіпорынның маркетингтік жоспарындағы SWOT-талдау кәсіпорынның миссиясын тұжырымдау мен оның мақсаттары мен міндеттерін анықтау арасындағы аралық байланысты анықтайды. [5] «ҚТЖ» ҰК» АҚ-на SWOT-талдау:

Кесте 1.

«ҚТЖ» ҰК» АҚ-на SWOT-талдау

Мықты жақтары	Әлсіз жақтары
<ul style="list-style-type: none"> өз саласында тәжірибенің жоғарлығы мен мамандануы; жүктерді тасымалдауда құрылған серіктестіктердің болуы; жүктерді тасымалдау қызметтерін көрсету үшін қажетті өндірістік қуаттардың болуы; теміржол учаскелерінің халықаралық дәліздерге интеграциялануының жоғары деңгейі; 	<ul style="list-style-type: none"> маркетингтік бөлімнің болмауы; қосымша ақылы қызметтерге бағаны икемді белгілей алмау; тасымалдау логистикасындағы маркетингтік тәсілдердің интеграциясын қолдана алмауы; көрсетілетін қызмет ассортиментінің шектеулі болуы;
Мүмкіндіктері	Қауіптері
<ul style="list-style-type: none"> тасымалдау мен қызмет көрсетуге тұрақты сұраныс; тасымалдау нарығында икемді тарифтерді қолдану; ұзақ мерзімді перспективада басқа елдердің тасымалдау нарығына дербес операторы және пойыз операторы ретінде шығу; модернизация мен инновация арқылы жүк тасымалдау жылдамдығын арттыру; 	<ul style="list-style-type: none"> компанияның қызметтерін тұтынушылар болып табылатын шикізаттық салалардың өнімдеріне әлемдік нарықтардағы сұраныстың тұрақсыздығы; тәжірибелі маркетинг мамандардың тапшылығы; көлік қызметіндегі жоғары бәсекелестік; бәсекелес компаниялардың қызмет ассортиментінің жоғарлығына қабілетсіздік;

Жоғарыда келтірілген талдау компанияның нарықтағы басымдылығын көрсетеді және өз қызметтерін ең төмен тарифтермен және қызметтердің барлық спектрімен көрсетеді, бірақ ескірген жабдықтар мен қымбат және өнімділігі төмен технологиялар компанияның өсуіне кедергі келтіреді. [6] Жүргізілген SWOT талдау кәсіпорынның артықшылықтары мен кемшіліктерін нақты көрсетеді, сонымен қатар нарықтағы жағдайды анықтайды. Бұл дамудың оңтайлы жолын таңдауға, қауіпті болдырмауға және қолда бар ресурстарды барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

SWOT-талдау негізгі мақсаты кәсіпорынның проблемасын анықтау және маркетингтік тәсілді қолдану арқылы шешуге ұсыныс жасау. «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның жамбыл облысы бойынша, бес ұйымның «экономист» қызметін атқаратын мамандар, эксперттер ретінде алынды. [4] Ең үздік көрсеткішке максималды 5 балл, ал ең төмен көрсеткіштер 1 баллмен бағаланды. [8] Эксперттердің бағалауына сәйкес келесідей нәтижелер анықталды:

Кесте 2.

Эксперттердің бағалауының нәтижесі

Мықты жақтары	Нәтиже	Әлсіз жақтары	Нәтиже
өз саласында тәжірибенің жоғарлығы мен мамандануы;	25	маркетингтік бөлімнің болмауы;	7
жүктерді тасымалдауда құрылған серіктестіктердің болуы;	23	қосымша ақылы қызметтерге бағаны икемді белгілей алмау;	19
жүктерді тасымалдау қызметтерін көрсету үшін қажетті өндірістік қуаттардың болуы;	21	тасымалдау логистикасындағы маркетингтік тәсілдердің интеграциясын қолдана алмауы;	8
теміржол учаскелерінің халықаралық дәліздерге интеграциялануының жоғары деңгейі;	19	көрсетілетін қызмет ассортиментінің шектеулі болуы;	17
Мүмкіндіктері	Нәтиже	Қауіптері	Нәтиже
тасымалдау мен қызмет көрсетуге тұрақты сұраныс;	23	компанияның қызметтерін тұтынушылар болып табылатын шикізаттық салалардың өнімдеріне әлемдік нарықтардағы сұраныстың тұрақсыздығы;	23
тасымалдау нарығында икемді тарифтерді қолдану;	22	тәжірибелі маркетинг мамандардың тапшылығы;	18
ұзақ мерзімді перспективада басқа елдердің тасымалдау нарығына дербес операторы және пойыз операторы ретінде шығу;	25	көлік қызметіндегі жоғары бәсекелестік;	22
модернизация мен инновация арқылы жүк тасымалдау жылдамдығын арттыру;	25	бәсекелес компаниялардың қызмет ассортиментінің жоғарлығына қабілетсіздік;	18

Эксперттердің бағалауының нәтижесінде, ең аз көрсеткішке ие болған факторлар: маркетингтік бөлімнің болмауы және тасымалдау логистикасындағы маркетингтік тәсілдердің интеграциясын қолдана алмауы. Осы көрсеткішке негізделі кәсіпорынның басты проблемалары көрінеді [8].

Қазіргі уақытта, «ҚТЖ-Жүк тасымалы» АҚ жаңа маркетинг және сату моделі енгізілуде. Компанияның бизнесті трансформациялау бағдарламасын жүзеге асыру аясында «ҚТЖ-Жүк тасымалы» АҚ жаңа маркетинг және өткізу моделін енгізу» жобасын іске асыру бойынша ақпараттық сессия өтті. Жаңа қызметтер мен өнімдерді ұсыну бойынша жұмыс «ҚТЖ» ҰК» АҚ стратегиясына сәйкес жүргізілуде. Жаңа жоба «ҚТЖ-Жүк тасымалы» АҚ-да сату және қызмет көрсету функцияларын құруға, сондай-ақ тұтастай алғанда Компанияның тұтынушыларға бағдарлану деңгейін арттыруға бағытталған. Жобаның негізгі мақсаттары Қазақстан Республикасында көлік саласындағы кіріс бөлігіндегі нарық үлесін 40%-ға дейін арттыру және тұтынушылардың қанағаттану индексін 60%-ға дейін арттыру болып табылады [2].

Қорыта келе, Қазіргі уақытта вагон операторларының бәсекеге қабілетті нарығы қалыптасты, дегенмен тасымалдаушылардың магистральдық инфрақұрылымына қол жеткізу механизмі әлі жоқ. Жөндеу активтерін аутсорсингке беру кезінде компания қызмет көрсетушілер үшін бәсекеге қабілетті нарықты қалыптастыра алмады. Компанияның жөндеу активтерін жекешелендіру нарықта қызмет көрсетушілердің жоғары шоғырлануына әкелді. Бүгінгі таңда «ҚТЖ» ҰК» АҚ үшін саланың даму перспективаларына қарамастан, негізгі қорларды толық жаңартуды жүзеге асыру, өндірістік-техникалық саясатты және тасымалдау процесін ұйымдастыру мен басқару жүйесін қайта қарау өмірлік маңызды. Шығындарды айтарлықтай төмендету әлеуеті қазіргі заманғы инновациялық жүйелерін енгізумен байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Галицкий Е.Б. Маркетинговые исследования. теория и практика 2-е изд., пер. и доп. учебник для вузов / Е.Б. Галицкий, Е.Г. Галицкая. - Люберцы: Юрайт, 20XX. - 570 с.
2. Голубков. — Москва : Издательство Юрайт, 20XX. — 474 с.
3. Карпова С.В. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности : учебник и практикум для академического бакалавриата / С.В. Карпова [и др.] ; под общей редакцией С.В. Карповой, С.В. Мхитаряна. — Москва : Издательство Юрайт, 20XX. — 404 с.
4. Кайыргалиева М.Г. Перспективы развития международных перевозок в Республике Казахстан (на примере железнодорожного транспорта). Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук. - Алматы: Казахская академия транспорта и коммуникаций им. М. Тынышпаева, 2007.
5. https://ktzh-gp.kz/ru/media/news/news_main_section_ru/12394/.
6. https://www.railways.kz/upload/docs/strategiya_razvitiya_ktzh_do_2025_goda_kratkiy_obzor.pdf.
7. <http://kazlogistics.kz/upload/iblock/fd2/fd2133ee4090c40a585465074bc8b11e.pdf>.
8. https://studbooks.net/794915/marketing/marketingovye_issledovaniya_deyatelnosti_kompanii.
9. <http://refleader.ru/jgeyfsotrmerotr.html>.

МАҚОЛАҲО БО ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

РУБРИКА

«ФИЛОЛОГИЯ»

ВЕЖАГИҲОИ САРФӢ ВА ВАҶҲИ КОРБУРДИ ПАЙВАНДАКИ ТОБЕЪКУНАНДАИ “КИ” ДАР ЗАБОНҲОИ ХИТОӢ ВА АНГЛИСӢ

Ахмедова Азиза

магистранти соли дуюми

МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,

Тадҷикистан, Хуҷанд

Таҳқиқи пайвандакҳо ба қатори масъалаҳое дохил мешавад, ки баҳсҳо дар атрофи он садсолаҳо боз идома ёфта истодаанд. Мавзӯи баҳс ҳатто дар бисёр мавридҳо худи санади ба ҳиссаҳои ёвари нутқ ҷудо кардани воҳидҳои мазкур гардида буд. Ҳалли ин масъала на фақат барои забоншиносии муқоисавии забонҳои хитойӣ ва англисӣ, балки дар маҷмӯъ барои забоншиносии муқоисавӣ ақтуалӣ мебошад [1; 2; 3]. Муайян кардани умумият ва фарқияти вазифаи, мақом ва вежагиҳои нахвӣ ва сарфӣ пайвандакҳо дар ҷумла, имконият медиҳад, ки доир ба сохтор, маъно ва тарзи истифодабарии онҳо дар забонҳои муқоисашаванда ба ҳулосаи илмӣ биёем. Дар ин соҳа асосан тадқиқотчиёни асри XX, ба монанди В.Д. Аракин, Л.В. Щерба, А.И. Смирнитский, В.Г. Гак ва забоншиносон ғарб амсоли Д. Аллerton, Э. Бенамон, Ҷ.К. Бок, Ҷон Перри ва Увям Ҷонс дигарон оиди масъалаҳо ва роҳҳои ҳал намудани муаммоҳои таҳлили муқоисавӣ – типологиро дида мебароянд.

Мақсади таҳқиқи мо муқоиса, омӯзиш ва баррасии ҳамаҷонибаи вазифа, мавқеъ ва вежагиҳои сарфӣ ва ваҷҳи корбурди пайвандаки тобеъкунандаи **ки** дар забонҳои хитойӣ ва англисӣ мебошад. Пайвандакҳо яке воситаҳои меҳварии алоқа байни калимоту ҷумлаҳо буда, унсурҳои забонии мазкур аз нуқтаи назари маънову вазифа ба гурӯҳҳои пайваस्तкунанда ва тобеъкунанда мунқасим мешаванд. Аз аҳамияти вежа бархурдор будани мавзӯи мавриди назарро забоншинос В.А. Плунгян дар китоби хеш “Общая морфология” ба таври зайл пиндошааст: “пайвандакҳо равобити нахвӣ ҳам синтаксисӣ ва ҳам семантикии байни калимоту ҷумлаҳои чидаъзоро баён мекунанд [5]. Аз нуқтаи назар забоншиносии машҳур дар риштаи чиншиносӣ - В.И. Горелов “Теоретическая грамматика” оид ба мавзӯи мавриди назар суҳан ронда, қайд намудааст: “чун аъна, пайвандакҳои забони хитойиро аз нигоҳи саҳту мундариҷа ба дастаи калони калимоти ёвар гурӯҳбандӣ мекунанд, аз ин рӯ, онҳо дар ротиба бо алоқаи нахвӣ нақш ва мақоми меҳвариро касб кардаанд” [5].

Дар забони тоҷикӣ бошад, чиҳати созмонёбии пайвандакҳои тобеъкунанди таркибӣ нақши **ки** бағоят назаррас мебошад. Аз руи ҷузъҳои дохилӣ пайвандакҳои таркибӣ ҳар ба назар мересанд: ду пайвандак: ё ки, то ки, зеро ки, агарчанде ки...; исму пайвандаки **ки**: вақте ки, даме ки, замоне ки...; ишорачонишину пайвандаки **ки**: чунон ки, ҳамин ки, ҳамчунон ки...; пешоянд, исм ва пайвандаки **ки**: дар вақте ки, дар даме ки, ба тарзе ки, дар сурате ки, то вақте ки...; ҷонишин, исм ва пайвандаки **ки**: ҳар қадар ки, ҷи қадар ки, ҷи тавре ки, ҷи тарзе ки, он ҷое ки...; пешоянд, ишорачонишин ва пайвандаки **ки**: барои ин (он) ки, бо вучуди ин (он) ки, баъди ин (он) ки, пас аз ин (он) ки, бо вучуди ин (он) ки ... [4, с.314].

Метавон қайд намуд, ки дар забони англисӣ як силсила пайвандакҳо, ҳиссаҷаҳо ва чанд анвои ҷонишинҳо ба ҳайси пайвандаки тобеъкунанди забони тоҷикии **ки** ба кор бурда мешаванд:

Who = ки: "Pride," observed Mary, **who** piqued herself upon the solidity of her reflections, "骄傲," 玛丽评论说, 她对自己的思想的坚定性感到恼火, "我相信这是 [8, c.100].

Whom = ки: Darcy, on the contrary, had seen a collection of people in **whom** there was little beauty and no fashion, for none of **whom** he had felt the smallest interest... – 相反, 达西见过一群没有美貌、没有时尚感的人, 他对他们中没有一个人有丝毫兴趣... [8, c.20].

Whose = ки: The officer was the very Mr. Denny concerning **whose** return from London Lydia came to inquire, and he bowed as they passed. – 那个军官正是丹尼先生, 他从伦敦莉迪亚回来询问他的事, 当他们经过时他鞠了一躬 [8, c.120].

That = ки: I can much more easily believe Mr. Bingley's being imposed on, than **that** Mr. Wickham should invent such a history of himself... – 我更容易相信彬格莱先生是被强加于人的 [8, c.135].

Whatever = ки: "Whatever I do is done in a hurry," replied he; "and therefore if I should resolve to quit Netherfield... – "无论我做什么都是匆匆忙忙的," 他回答说。 "因此, 如果我决定退出... [8, c.135].

Which = ки: This was a stroke of civility for **which** she was quite unprepared – 这是她完全没有准备的礼貌之举 [8, c.34].

Пайвандакҳо аз рӯи вазифаи синтаксисиашон ба ду гурӯҳи калон чудо мешаванд: пайвандакҳои пайвастананда ва пайвандакҳои тобеъкунанда. Ин гурӯҳи пайвандакҳо дар забонҳои хитойӣ ва англисӣ низ васеъ истифода бурда мешаванд.

Пайнавишт:

1. Ashrapov B.P. Consideration on the place and role of subordinate conjunctions in "Tuhfat- ul-khoni" by Muhammad Vafo Karminagi / B.P. Ashrapov // Bulletin of Tajik State University of Law, Business and Politics. Series of Humanitarian Sciences. – 2017. – No 4(73). – P. 101-109.
2. Ashrapov B.P. Some consideration beset with functions of coordinative conjunctions in Tajik literary referring to the XVIII-th century (on the example of «Tuhfat-ul-khoni» by Muhammadvafoi Karminagi) / B.P. Ashrapov, E.A. Azimov // 30 декабря 2021 года. – Москва: Инфинити, 2021. – P. 72-78.
3. Ашрапов Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей кумулятивных союзов в таджикском, арабском и английском языках / Б.П. Ашрапов // Актуальные исследования. – 2022. – № 12(91). – С. 41-43.
4. Забони адабии ҳозираи тоҷик – Душанбе: Маориф, 1982. – 465 с.
5. Плунгян В.А. Общая морфология: учебник./ В.А. Плунгян. - М., 2003. – 384 с.
6. Содикова Р.А. Функции и морфологические особенности союзов в английском и китайском языках / Р.А. Содикова, А. Ахмедова // Актуальные исследования. – 2022. – № 12(91). – С. 47-49.
7. Содикова Р.А. Краткая информация о типах союзов в английском и китайском языках / Р.А. Содикова, А. Ахмедова // Актуальные исследования. – 2022. – № 16(95). – С. 33-35.
8. Anne Rice. The Queen of the Damned. – London: Oxford Press, 1990. – 410 pp.

ТАРЧУМАИ ТОЧИКИИ АСАРИ МАРК ТВЕН – “ШОҲЗОДА ВА ГАДО”

Бойболаев Бобочон Эркинович

омӯзгори забони англисии кафедраи шабонҳои шарқ,
МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Фафуров”,
Тадҷикистан, Хуҷанд

Аз давраҳои қадим тарҷумонӣ ва донишмандии забонҳо барои бо ҳам наздик шудани мардумони ҷаҳон воситаи хуб ба шумор мерафт. Мутарҷимон моҳкориҳои адабиёти ҷаҳонро бо тарҷумаҳои худ ба мардум ошно месозанд. Ҳеч як забон ва ҳеч як адабиёт дар сари худ, бидуни иртибот ва муносибот бо забон ва адабиёти миллатҳои дигар тарикқӣ намекунад, пеш намеравад, камол ёфта бузург нахоҳад шуд. Худи маънои забон ва адабиёт – иртибот ва муносибат аст [7, с. 85]. Тарҷума ҳамчун як шоҳаи илмӣ забон қонун ва қоида, шарт ва раванди кори худро дорост. Мутахассисони ин соҳа А.С. Бархударов, А.В. Фёдоров, А.Д. Швейсар, В.Н. Комессаров доир ба санъати тарҷума асарҳои пурқимати илмӣ офарида, назарияи онро аз ҳар ҷуҳат такомул додаанд. Дар нимаи дуюми асри ХХ тарҷумаи асарҳои бадеии адабони Шарқу Ғарб ба дараҷаи баланд расид, ки дар он вақтҳо ба мутарҷимӣ эътибори махсус дода мешуд ва дар он давра яке аз асарҳои бачагонаи марғуб ва хонданӣ “Шоҳзода ва Гадо” низ ба китобхонаҳои пурнури Советӣ даромад. “Шоҳзода ва Гадо” (Eng. The Prince and Pauper) - нахустин ва машҳуртарин романҳои таърихии Марк Твен.

Баъдан тарҷумонони Осиеи Марказиро низ китоби машҳури М.Твен водор сохт, ки асарро тарҷума намуда барои китобхонаҳои ғуфта намоянд. Ва соли 1951 тарҷумон Раҳим Ҳошим асарро аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ баргардонд. Р.Ҳошим забони аслии асарро намедонад ва дар ин ҳолат барои мутарҷими тоҷик тарҷумаи Чуковский, яъне забони русӣ забони аслии асар ҳисобида мешавад. Бинобар ин, мо мақсади бо ҳам муқоиса намудани китоби аслии англисӣ ва тоҷикиро надорем.

Бо як мисол тарҷумаҳоро муқоиса намудан мумкин: *In the ancient city of London, on a certain autumn day in the second quarter of the sixteenth century, a boy was born to a poor family of the name of Canty, who did not want him* [1, с. 2] - тарҷумаи К.Чуковский: *Это было в конце второй четверти шестнадцатого столетия. В один осенний день в древнем городе Лондоне в бедной семье Кенти родился мальчик, который был ей совсем не нужен* [2, с. 5]. Чумлаи овардашуда аз услуби тарҷумаи Чуковский хабар мерасонад. Чуковский услуби ба худ хос дорад, ки ӯ бо роҳи осон тарҷума намуда, ба китобхона маънои аслии асарро расонида метавонад. Дар чумлаҳои зерин низ ӯ аз як чумлаи мураккаб ду чумлае ифода намудааст, ки ҳам барои тарҷума ва ҳам барои фаҳмиш хуб мебошад.

Бо назардошти ин агар авалин чумлаи асари «Шоҳзода ва гадо» - ро бо тариқи калима ба калима ба забони тоҷикӣ беистифода аз тарҷумаи Чуковский, яъне аз матни асл тарҷума кунем, чунин ҳолат ба назар мерасад: *Дар шаҳри қадимаи Лондон, дар нимаи дуюми асри шонздаҳум, яке аз рӯзҳои тирамоҳ дар хонаводаи фақире Кенти як писаре ба дунё омад, ки ӯ ба касе даркор набуд.* Тарҷума иборат аз ёфтани наздиктарин ва дақиқтарин муодил барои вожаҳои забони асил, ба тавре ки равиш ва сиёқи гуянда ҳифз шавад. Аз ҳама чизи муҳим дар тарҷума ин нигоҳ доштани хусусиятҳои миллии фарҳангӣ ва ҷамъиятии асар мебошад, яъне дода тавонистани услуби шахсии худӣ муаллиф, эстетикаи муаллиф, ки дар асари бадеӣ нишон дода шудааст, зоҳир намудан мебошад. Албата, иҷрои ин талабот беҳад душвор аст. Пеш аз ҳама, ин ба талабот мутобик кардани матн мебошад, ки ба хонандаи ғайризабон матни тарҷумашударо меҳонад, соддатару фаҳмотар бошад, агар асар асари бачагона бошад, боз аз мутарҷим масъулияти калон талаб менамояд, зеро ҳангоми тарҷума ба мутарҷим лозим меояд, ки баъзе воситаҳои экспрессивии аънаҳои адабии забони тарҷумаро дигаргун созад. Аммо мушкилии асосӣ дар он аст, ки дар вақти тарҷума аз мутарҷим дуруст интиҳоб намудани он қонуниятҳои душвори грамматикӣ ва фразиологӣ ва стилистикӣро муаллиф дар нусхаи аслии истифода мебарад, саҳт талаб карда мешавад: *“Thou’rt a gentle comforter, sweet lady,” said Tom, gratefully, “and my heart moveth me to thank thee for’t, an’ I may be so*

bold” [1, с. 21]. Вакте Том ба Сарой меояду ҳаёташ бо шоҳзода иваз мегардад, дар назди шоҳзодахонумон гапҳои бемаданиятро зада рӯяш сурх мешавад ва аз онҳо узр мепурсад. Малика шоҳзодаро бемор фикр карда ӯро фаҳмада узрашро қабул мекунад ва Том бо чунин чумла миннатдорӣ худро баён мекунад. Тарҷумаи Чуковский: *Вы нежная утешительница, милая леди, - с признательностью вымолвил Том, - и, с вашего позволения, я от всей души благодарю вас* [2, с.35]. Тарҷумаи Р.Ҳошим; *Том бо миннатдорӣ баён кард: - Шумо хонуми басо меҳрубон ва ғамхор ҳастед. Иҷозат диҳед, барои ин меҳрубониатон миннатдорӣ изҳор намоям* [3, с.35]. Дар байни чумлаҳои англисӣ русӣ тафовут ба назар намерасад, лекин мутарҷими тоҷик каме тағирот ворид намудааст. Аммо муҳим дар он аст, ки маънои асли дар забони мақсад барои китобхон расонида шудааст. Боз як масъалаи басо муҳим ҳаст, ки баъди тарҷумаи Раҳим Ҳошим соли 1952 ба кори тарҷумон аз тарафи М.Ҳасанов ва И.Маҳвашев якҷанд тағйироту ислохотҳо дароварда шуда, дар Нашриёти Давлатии Тоҷикистон аз нашр баромад. Чумлаи мазкур дар ин китоб чунин оварда шудааст; *Том бо миннатдорӣ баён кард: - Хонуми азиз, ту тасалло дода метавонӣ ва ман барои ҳамин аз таҳти дили худ аз ту миннатдорам* [4, с. 54]. Албата, ба ин чумла ислохотҳо дароварда шудааст, вале бо ду-се калима ҷое, ки тамоман ба маънои асл зид аст, илова карданд. Аз ин ба хулосае омадан мумкин, ки чумла дуруст ислоҳ карда нашудааст.

Якҷанд исмҳои хося, ки дар асари “Шоҳзода ва Гадо” оварда шудааст бо мисолҳои зерин намуди тарҷумаи онҳоро мушоҳида намудан мумкин аст. *There was no talk in all England but of the new baby, Edward Tudor, Prince of Wales...* [1, с. 3]. Акнун бо тарҷумаҳои русӣ тоҷикӣ муқоиса менамоем: *во всей Англии только и разговоров было, что о новорожденном Эдуарде Тюдоре, принце Уэльском...* [2, с. 6]. Раҳим Ҳошим бошад ин ҳолатро чунин қайд менамояд: *дар тамоми Англия дар бораи Эдуард Тюдори навзодашуда, дар бораи шоҳзода Уэлский гап мерафт...* [3, с. 4]. Таваччуҳ менамоем ба калимаҳои хаткашида. Аввалин калима *England* – Англия бо усули анъанавӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ баргардон шудааст, ки тарзи навишти таърихӣ калима мебошад. Тарҷумаи калимаи дуҷум *Edward Tudor – Эдуард Тюдор* бошад, бо истифодаи усули транскрипсия баргардон карда шудааст, яъне садоҳои калимаи англисӣ дар забони тоҷикӣ. Дар ин ҷо тарҷумаи калимаи сеҷум таваччуҳи моро зиёдтар ҷалб менамояд. Тарҷумаи К.Чуковский *принц Уэльском*-ро барои ҷӣ Р.Ҳошим ин исми хосяро *шоҳзода Уэлский* гуфта баргардон намуд? Ин ҳолатро мо агар дар асоси қоидаҳои грамматикӣ гирем, исми хосяи *Prince of Wales* бо тавассути пешоянди “*of*” сохта шудааст, ки соҳибиятро ифода менамояд, муодили тоҷикӣ он бандаки изофӣ “-и” мебошад [5, с.31]. Дар натиҷаи таҳлили ҳаматарафа ба чунин хулосаи амиқ омадем, ки мутарҷими хушсалика Р.Ҳошим ба хубӣ дарк намудани мазмуни ғоявӣ, шакли рӯҳи романи “Шоҳзода ва гадо” ва услуби Марк Твен муваффақ гаштааст. Ҳамаи ин имконият медиҳад, ки хонандаи тоҷикзабон ба маданият, расму ойини халқи англис аз наздик шинос шавад.

Пайнавишт:

1. Twain Mark. The Prince and the Pauper. – London. 1877. – 346 p.
2. Твен Марк. Принц и Нищий. – Москва: издательство “Детская литература”, 1970. – 222 с.
3. Твен Марк. Шоҳзода ва Гадо. / Аз забони русӣ тарҷумаи Р. Ҳошим., - Душанбе: Нашриёти “Ирфон”, 1975. – 220 с.
4. Твен Марк. Шоҳзода ва Гадо. – Сталинобод: Нашриёти “Давлатии Тоҷикистон”, 1952. – 342 с.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – Москва: 1975. – 400 с.
6. Мамадназаров А. Фарҳанги англисӣ-таҷикӣ. Нашри такмилшудаи дуҷум. – Душанбе: 2007. – 700 с.
7. Ҷалол Икромӣ. Тарҷима ва адабиёти миллӣ. // Садои шарқ – 1966 -№2 (157). С. 85 – 90.

8. Прошина З.Г. Теория перевода (с английского языка на русский и с русского языка на английский): Уч. на англ. яз. - Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2008 (3-е изд., перераб.), 2002 (2-е изд., испр. и перераб), 1999. – 350 с.
9. <https://www.litmir.me/bd/?b=203138>. Санаи мурочиат 10.01.2020, 10:44.
10. Нигматов Н.И. Арабские слова в «Диван»-е Алишера Навои / Н.И. Нигматов, Б.П. Ашрапов // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – № 2-6 (82). – С. 148-153.

“ХИТОЙНОМА” ДАР БОРАИ РИОЯИ ҚОНУН ВА РУСУМИ ДАРБОРӢ

Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович

магистранти соли дуюми

МТД «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,

Тадҷикистан, Хуҷанд

Дар мамлақати Хитой қонуну қоида чунин қарор доштааст, ки тамоми аъзоёни сарой ва халқ аз рӯи қонун баробар буда, барои вайрон кардани қоида ба ҳар як шахс ҷазои муносиб таин менамудаанд. Баъзе аз онҳо ба ҷарима кашида шавад, баъзеи дигаре ба ҳибс ва ё қатл маҳкум карда мешудааст. Ва аз сабаби навохтани он кӯс бисёр касон ба ҳабс ва қатл бираванд, зеро ки қонуни эшон бағоят борик аст ва нигоҳдошти ӯ лозим. Чунон ки дар тамоми мулки чин агар касе як чиз аз қонун тарк кунад ӯро бигиред ва тавобеъ ва лавоҳақи ӯро бигиранд чумларо дар банд ва ҳибс бикашанд ва ҷарим кунанд [1, с 91].

Вақте, ки сайёҳи мо ба пеши подшоҳи он мамлақат мебарояд чун дар тахт нишаста будааст, ки тоҷу тахти он чунон мекурашидааст, ки монанди тоҷу тахти Чамшед. Аммо тахти эшон бо пайкари аждаҳо оро додашуда ин подшоҳро бағоят мазлумона нишон меодааст. Бо омадем бар он ки чун хоқони Чин бар он тахт аждаҳо пайкар қарор гирад ва тоҷу тахти чамшедӣ ва дарҳо ва дарбандҳои сарой шаддоде ва девон салтанати хоқонӣ худро мулоҳиза карда қоне дошта, ки инҳоро пеш бақо нест, зеро ки дар рӯи тахт бағоят мазлумона нишаста [2, с 91].

Дар сарой аз аҳли амирон забондонон ҳастанд қарор дошта буда, барои мусалмонон ҳафт мир забондон низ қарор дошта онҳо барои халқи мусалмон таин шудаанд. Ва умарои забондон ҳастанд аз барои ҳар тоифае ҷудо ба ҷудо ва умарои забондони мусалмонон ҳафт мир мусалмонанд ки аз барои мусалмонон мутаинанд [2, с 92].

Чи тавре, ки муаллиф қайд кардааст, ки дар онҷон барои сафирон тарҷумонҳо буда мақсад ва хоҳиши ҳар гурӯҳи элчиёнро ба подшоҳ мерасонидаанд. Подшоҳ баъд аз шунидани арзи ҳоли эшон, онҳо тӯҳфаҳои хешро ба ҳазиначиён супоридан аз шоҳ иҷозат мебарорадааст. Шоҳ иҷозати шифоҳӣ меодааст. Лекин дар пеши дарбандҳо даромад ва баромадро ба рӯйхат гирифта аз тарафи сарой шахси муайян таин шуда будааст.

Дар боло зикр кардем, ки дар сарой дарбандҳои нуқрагин ва симин низ доранд он дарбандҳо барои хоқон ва аҳли он будааст. Гоҳо шоҳ аз дарун баромада ба онҷо ворид шуда бар тахти хеш нишаста аст. Дар он вақтҳо аҳли сарой, элчиён ва меҳмонони гуногуни аз ҳама тарафи ҷаҳон ташриф оварданд аз он дарбанд то дарбанди ҷорум гурӯҳ-гурӯҳ истода саф мекашидаанд. Қонуни онҳо шоҳ аҳли чамъшударонабинад ва арзқунандаҳо рӯйи шоҳро набинад. Вақте, ки шоҳ барои сӯҳбат омода бошад шахсони масъул ба шоҳ омада будани мардумро ва ба халқ омада будани шоҳро бо овози баланд барасонанд. Барои арз аҳли мардумро расонидан шахсони махсус аз сарой таин шудааст ва муқолама бо ёрии он шахсҳо ба анҷом мерасида аст. Он нафарон арзи ҳоли мардум ва меҳмононро ба шоҳ мерасонидааст ва аз дарун ҷавоби шоҳро шахси муайян бо овози баланд ба берун мерасонидааст.

Ва гоҳ бошад, ки хоқони Чин дар дарбанд сим бар тахт бинишинад ва умаро ва вазирон ва элчиёне ки аз атроф ва ҷониби олам омадаанд ва лашкар ва ғайра ва он ҳам хайл ва ҳашамаи мазкур гурӯҳ-гурӯҳ ва саф-саф дар он дарбандҳо то дарбанди ҷорум боистанд ва хоқон аз тарафи дарун барояд ба он тартиби мазкур ва ба дарбанд сим бар тахт бинишинад. Ва на хоқон эшонро бубинад ва на эшон хоқонро. Ва барои чунон ҳолат гурӯҳе аз умаро мутаин аст аз барои арз кардани он халқ. Ва он умароро дар даст тахтаҳо бошад аз дандони пил тарошида ва мунақиш ва дар аснои азр кардан он тахтаҳоро дар пеши рӯи бидоранд ва наърае дар ғоят баланде бизанад ба садое ғариб ва овозе ачиб ва дар он наъра бигӯяд ки чандин ҳазор умаро ва чандин ҳазор лашкар ва чандин ҳазор халқ ки аз атроф ва ҷониби олам омадаанд ин ҷо ҳама хозиранд ва онро бикӯбад ва хомӯш кунад ва аз даруни сарой аз пеши тахти хоқон дар ҷавоб ходими баланд овоз гӯяд ки хоқон [донист]. Чун андаке

[ба девон] макас мекунанд як мир дигар боз аз берун ба овозе ачиб ва ғариб бигӯяд, ки фармон чист? Аз даруни сарой ҷавоб ояд ки иҷозат аст [2, с.92].

Дар мамлакат қонун чунин будааст, ки худи шоҳ ҳам ба ҷазо кашида мешудааст. Агар сарвари он мамлакат дар як моҳ ду бор ба маҷлис бе асос наояд бахшида мешудааст, агар се дафъа наояд гунаҳкор ҳисобида шуда аз тарафи қонуни эшон шоҳ ва аҳли пайвандонаш аз қор қанорнишини менамудаанд. Дар он давлат ҳама ғуломи қонун аст. Агар хоқони Чин дар моҳе ду бор ба девон ба девони дар наояд муоф аст. Агар се бор тарк қунад балои узр гуноҳ пеш эшон тарки қонун аст ва агар хоқони Чин се гуноҳ қунад аз подшоҳӣ маъзул шавад ва авлоди ӯ низ гуноҳкор шаванд ва подшоҳӣ аз насли ӯ мунқатиъ шавад ва аз он подшоҳзодаҳо ки дар баъзе шаҳрҳо гузоштаанд ҳосил хароботи он шаҳр ваҷҳ маош ӯ буд якеро ки аълам ҳама халқ буд биёранд ва подшоҳ созанд ва хоқони пешинро азал қунанд аз барои он ки умаро ва лашкаре ва халқ тобеъи ӯянд. Дар он аҳоме ки ба тариқи қонун бошад ва дар хилофи қонун фармон набаранд [2, с 93].

Дар ин давлат ҳар як шахс танҳо як хато мекардааст ва агар инро касе фаҳмад барои ӯ ҷазо дода мешудааст аммо фақат шоҳро онҳо то се хато нақунанд ҷазо намедодаанд. Аммо аъзоёни сарой ва аҳли шоҳ бошад ҳам ҷазо медидаанд ва ҷазо онҳо ба қинояти онҳо мувофиқ мешудааст.

Пайнавишт:

1. wikinoo.ir-чустучӯро бо забони форсӣ бояд анҷом диҳед.
2. Алиакбари Хитойӣ. Хитойнома. – Эрон: Техрон, 1358х. – 292 с.
3. Ғафуров Б. Точикон. Монография / Б, Ғафуров. – Душанбе: Ирфон, 1998. -412 с.
4. Нигматов Н.И. Арабские слова в «Диван»-е Алишера Навои / Н.И. Нигматов, Б.П. Ашрапов // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – № 2-6 (82). – С. 148-153.
5. Рахимов И. Эквиваленты китайских пословиц на таджикском языке и их использование в процессе перевода / И. Рахимов, А. Чино, А.А. Халимова // Актуальные исследования. – 2022. – № 18(97). – С. 40-42.

ФАЪОЛИЯТ ВА ОСОРИ АЛИАКБАРИ ХИТОЙӢ

Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович

магистранти соли дуҷум,

МТД «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,
Тадҷикистан, Хуҷанд

Ҷино Абдулсаттор

муаллимаи кафедраи забонҳои форсӣ ва хитойӣ

МТД «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,
Тадҷикистан, Хуҷанд

Султони Туркия усмонӣ дар асри XVI ҳам бо монанди ҳама давра бо забткориҳо ҳам қарор дошт. Забткориҳои туркҳо дар замони ҳукмронии набераи Муҳаммади II - Салими I аз нав оғоз ёфтанд. Баъди ҷанги фотеҳонаи зидди Эрон Сулон Салими I Озарбойҷон, Арманистон, Гурҷистон, Доғистон ва Курдистонро ба даст даровард. Аз ҳамин вақт сар карда Салими I соҳиби унвони халифаи тамоми мусулмонон мегардад.

Давраи нисбатан пуриқтидортарини Султони Туркия Усмонӣ ба замони ҳукмронии Султон Сулаймони I рост омадааст. Ӯ чун усмонҳои дигар борҳо ба давлатҳои гуногун лашкар кашидааст. Вале бармегардем ба лашкаркашиҳои зафармандонаи Салими I. Ӯ Белград ва Родосро ишғол намуда, баъд дар Монач лашкарҳои мутғаҳидаи Чехияю Маҷористонро торумор кард. Дар натиҷаи ин қисми зиёди Маҷористон, Валахия ва Молдавия тобеи Импературии Усмонӣ шуданд. Султон Сулаймони I кӯшиши гирифтани Венаро (Австрия) кард, вале аз уҳдаи ин қор баромада натавонист. Баъд аз ин самти лашкаркашиашро тағйир дода, Байаннаҳрайнро ишғол намуда, ба забти Африқои Шимолӣ оғоз кард. Даре нагузашта Триполи ва Алҷазоирро ба даст даровард. Дар замони ҳукмронии Сулаймони I Арабистон ҳам ба ҳудудҳои Султони Туркия Усмонӣ дохил карда шуд [4].

Дар асри XVI Импературии Усмонӣ қариб ҳамаи мулкҳои собиқи Византия ва Хилофати Арабро дар бар мегирифт. Дар зерин акси харитаи сиёсии онро дар тариқи техникаҳои асри муосир тайёр намудаанд дида метавонед. Алиқабар дар ин давра замони пурталотум ба Хитой сафар намуда аст ва китоби “Хитойнома” таълиф намудааст. Фаъолияти ӯ дар салтанати Усмонӣ чун савдогар будааст ё дар дарбори он фаъолият мекардааст ин барои мо номаълум аст [2, с.160].

Бо як маълумот дигар низ вохӯрдан мумкин аст. Дар ин маълумот меояд, ки Алиқабар пеш аз ба Хитой фирисодани Усмонӣ ин киотбро таълиф намудааст. Яъне аз тарафи сафавиҳо аз тарафи давлати Эрон рафта ҳамчун бозоргон ва ё элчии эронӣ ба сафар фирисодани шудааст ва дар ин замон бо забони форсӣ навишта шуда ва баъд он киотбро оварда ба Султон Салими Усмонӣ тақдим намудааст [1].

Баъзе маълумотҳо бар меояд, ки дар он ӯ савдогар яъне бозоргон будааст. Ва ӯро ҳамчун султон Салим худ ба Чин фирисонидааст менависанд. Барои барасос намудан дар саҳифаи 26-уми китоб яъне худи Хитойнома мегиранд. Дар ҳақиқат дар ин саҳифа унвони дар мадҳи султон Салимхонро дидан мумкин аст.

Дар асри XIII, дар замони ҳуҷуми муғул теъдоди зиёде аз шоирон ва олимону фарҳангиёни Мовароуннаҳру Хуросон аз таъкиби муғулони истилогар ба Ҳиндустон паноҳ бурданд. Ин мавҷи аввали муҳочирати намояндагони илму фарҳанги Мовароуннаҳру Хуросон ба Ҳиндустон буд. Ин сарнавишти фоҷиабор дар ибтидои асри XVI дар Мовароуннаҳру Хуросон боз такрор шуд. Бар асари фишору таъкиби Шайбонӣ теъдоди зиёди шоирону олимону ба Ҳиндустон паноҳ бурданд, ки ин мавҷи дуҷуми муҳочират ба ҳисоб меравад. Мувофиқи аҳбори тазкираи «Музаққир-ул-аҳбоб»-и Ҳасани Нисорӣ дар нимаи аввали асри XVI аз Мовароуннаҳру Хуросон 39 шоир бо сабабҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ ба Ҳиндустон муҳочират карданд. Дар миёни онҳо шоирон: Низомуддини Абдулбоқӣ, Шихобиддини Муаммой, Фозили Андҷонӣ, Қудси Фарғонӣ, Ҳайдари Қулчапаз, Боязиди

Пуронӣ, Маҳрамӣ, Ҳусайни Марвӣ, Абдурраҳмони Мушфиқӣ ва дигарон буданд. Ба ғайр аз Ҳайдарӣ Кулчапаз ва Абдурраҳмони Мушфиқӣ, ки ба ватан баргаштанд, боқӣ 37 нафари ин шоир дар Ҳинд зиндагӣ ихтиёр карда, дар доираҳои мухталифи адабии он қору фаъолият намуданд.

Шахсони зиёд медонанд, ки шахси бозоргон хушёр, зийрак ва хирадманду суҳандон ва забондон мебошад. Аз ин бар меояд, ки ӯ аз забони чинӣ низ хабар дошта бошад. Ва он нафарон аз ин давлат ба он давлат бор мебурдаанд ва бо чунин қору фаъолият намуда зиндагии хешро пеш мебурдааст. Аз он сабаби бисёр рафту омад намудани ӯ роҳ ба лади беҳтарин низ дар салтанати усмонӣ қарор дошта бошад. Ва вақте, ки шоҳ Салим Усмонӣ бо давлати Чин низ аз наздиктар шинос шудан хоста ба вазирон хеш супориш дода бошад, амирон ин шахсро аз бозори хеш дарёфт намуда интихоб карда бошанд. Ин чун ақидаи хеш аст [3].

Аз тарафи Алиакбар ба мо танҳо як асар яъне асари “Хитойнома” шакли дастхат расида омадааст. Дар аввали асар аз тарафи муаллиф як муқаддима ва як хутба нақл шудааст. Баъд аз баёни ин нуқтаҳо китоб боз ба 21 боб ҷудо карда шудааст ва дар охири ин китоб хотима қарор доштааст. Дар банди хотима феҳрасти баёни ва луғат ва пайвандаҳо ба китоб ҳусни анҷом бахшидааст.

Пайнавишт:

1. wikinoo.ir-чустуҷӯро бо забони форсӣ бояд анҷом диҳед.
2. Алиакбари Хитойӣ. Хитойнома. – Эрон: Техрон, 1358х. - 292 с.
3. Ашрапов Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей сложных наречий в китайском и английском языках / Б.П. Ашрапов, Э.А. Азимов // Актуальные исследования. – 2022. – № 11(90). – С. 27-29.
4. Гафуров Б. Точикон. Монография / Б, Гафуров. – Душанбе: Ирфон, 1998. - 412 с.
5. Нигматов Н.И. Арабские слова в «Диван»-е Алишера Навои / Н.И. Нигматов, Б.П. Ашрапов // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – № 2-6 (82). – С. 148-153.
6. Рахимов И. Эквиваленты китайских пословиц на таджикском языке и их использование в процессе перевода / И. Рахимов, А. Чино, А.А. Халимова // Актуальные исследования. – 2022. – № 18(97). – С. 40-42.

ИСТИФОДАИ ПАЙВАНДАКҲОИ ПАЙВАСТКУНАНДА ДАР ЗАБОНҲОИ АРАБӢ ВА ТОЧИКӢ

Мадумаров Нишонбой

Магистранти

соли дуюми МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,
Тадҷикистан, Хуҷанд

Мавзӯи пайвандак дар забоншиносӣ мавқеи хосро доро мебошад. Чун маълум аст, пайвандак ҳиссаи номуствақил ва ё ёридиҳандаи нутқ мебошад. Дар забони тоҷикӣ пайвандакҳо аз рӯи вазифаи грамматикашон ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд: пайвандакҳои пайвасткунанда ва пайвандакҳои тобеъкунанда. Мақолаи мазкур дар доираи масъалаҳои пайвандакҳои пайвасткунанда ҳаллу фасл гардида, дар забонҳои муқоисашаванда (тоҷикӣ ва арабӣ) суръат мегирад. Дар мавзӯи пайвандакҳо олимони ватанӣ ва хориҷӣ саҳми бориз гузоштаанд, аз қабилӣ Ҳ.Каримов, Б. Камолитдинов А. Маниёзов, А. Мирзоев, Ш. Рустамов, Д. Тоҷиев, Р. Ғафуров, ки барои васеъ ва фаҳмо кардани мавзӯи мазкур таҳқиқ ва пажӯиш гузаронидаанд. Аз олимони хориҷӣ бошад, Б.М.Гранде, А. Ковалев, Ш. Шарбатов ва ғайра.

Дар қисми морфология оид ба сохт ва хели пайвандакҳо маълумоти умумӣ дода мешавад. Аммо ба пуррагӣ омӯхтан ва таҳқиқ кардани маъноҳои гуногун ва мавқеъ ва мавриди истифодаи пайвандакҳо дар синтаксис ва ё вазифаи синтаксис ба шумор меравад. Пайвандакҳои пайвасткунанда ба монанди (ва, -у, ҳам, вале, аммо, лекин ва ё ғайра) мебошанд, ки муносибатҳои аъзои ҷумла ва ҷумлаҳоро ифода мекунанд.

Пайвандакҳои пайвасткунанда ба се гурӯҳ ҷудо мешаванд.

Аз истифодаи ин мисолҳо ба хулоса омадан мумкин аст, ки ҳар як пайвандаки зикр гардида ва истифодаи шуда мавриди истифодаи ба худ хос дошта барои пурра ва комил кардани маъно дар нутқ ва ҷумла истифода мегарардад. Дар боло қайд гардид, ки пайвандакҳо дар ҳар забонҳои муқоисашаванда мавқеи боризро доро мебошад. Дар забони арабӣ низ муодили пайвандакҳо вуҷуд дорад. Аммо ин намуди пайвандакҳо ба се гурӯҳ ҷудо намешаванд. Пайвандакҳоро дар забони арабӣ бо истилоҳи “атф” ва ё ном мебаранд, ки яқояки онро дар поён шаҳр хоҳем дод. Агар пайвандакҳои забонҳоро дар якҷоягӣ қиёс карда бароем, фаҳмидан мумкин аст, ки пайвандакҳои ҳар ду забон вазифаи якхеларо иҷро карда, дар баъзан ҳолат дар вазифаҳои гуногуни грамматикӣ вомехӯранд. Дар забони арабӣ низ пайвандакҳо дар қисми махсус раддабандӣ карда мешаванд. Пайвандакҳои забони арабӣ исмҳои баъди ҳудаш меомадаро бло исме, ки қабл аз ҳудаш меояд ва баъди ҳудаш меомада дар ҳама ҳолат бояд ба якдигар мутобиқат кунанд. Ҷарфҳои “Атф” инҳо мебошанд:

الواو والفاء و ثم و او و ام و لكن و لا بل

Дар забони тоҷикӣ мо ин гурӯҳи пайвандакҳоро ба ду гурӯҳ ва се зергурӯҳ тақсим кунем дар забони арабӣ ҳамаи ин дар як гурӯҳ ва як зергурӯҳ раддабандӣ шудааст. Аммо он пайвандакҳои забони тоҷикиро ки ба гурӯҳҳо ҷудо шудааст, мо метавонем дар муқоиса бо забони арабӣ онҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо намеом. Пайвандаки “واو” барои пайваст кардан тартиби истифодаи исмҳо, феълҳо ва ҷумлаҳо муайян кардан хизмат мекунанд: Бакр ва Амр ғолиб шуданд – فاز بكر و عمرو

Дар ин мисоли зерин пайвандаки “ӯ” вазифаи муаяйкунии тарбитӣ исмҳоро ифода карда ду исро, яъне Бакр ва Умарро ба ҳам пайваст намудааст. Дар ин ҷумла низ мавқеи грамматикӣ ин исмҳо низ якхел мебошад:

عاد رضوان و عباس و جليل الي منزلهم

Пайвандаки “ف”- пас низ дар забони арабӣ истифодааш маъмул мебошад. Истифодаи пайвандаки “ف” барои тартиб ва таъкиби исм ба кор бурда мешавад, инчунин ин пайвандак ба феълҳо низ пайваст шуда, истифода бурда мешавад.

- دخل المتهم بالحامي - Аввал гунаҳгор сипас ҳомӣ даромад.

- فدخل جبل في الحديث دون وعي منه متسائلاً - Қўҳ бе огоҳӣ ба суҳан даромада онро

пурсид: [a x.154]

Пайвандаки “ثم” яъне, муодили он дар забони тоҷикӣ баъд мебошад, ки бисёр истифода мешавад. Пайвандаки мазкур низ барои муайян кардани вақти иҷрои амал истифода бурда мешавад.

- جا اب ثم ابن - Падар омад сипас фарзанд

- و يتبادلون النظرات ثم يتجهون باعينهم الي حمدان - Ва табодули назар карданд сипас ба Ҳамдон рӯ

оваранд [a.x.179]

Пайвандаки “او” барои ифодаи ҷумлае, ки дар он шакку шубҳа вучуд дорад, ба кор бурда мешавад.

- اوصل الخبر احد او محمود؟ - Номаро Аҳмад ё Маҳмуд расонид.

Пайвандаки “لكن” дар ҷумлаи забони арабӣ барои ислоҳ кардан истифода бурда мешавад.

- ما نجح علي لكن احوه - Алӣ не балки бародараш комёб шуд.

Пайвандаки “بل” дар ҷумла барои ҳолати радқунӣ ва зиддияти амал ва инчунин дар мавридҳои гуногун истифода бурда мешавад.

- لا احب الكتابة بل القراءة - Ман навиштанро не балки хонданро дӯст медорам.

Аз истифодаи мисолҳои дар боло истифода шуда, фаҳмидан мумкин аст, ки дар забони пайвандаки “و”, ки муодили он дар забони тоҷикӣ “ва, ю, у” мебошад, ба кор бурда мешавад. Агар дар забони тоҷикӣ мо се пайвандакҳоро барои пайи ҳам истифода бурдани исмҳо истифода барем аммо дар забони арабӣ танҳо пайвандаки “و” метавонад ҳудаш амали се пайвандаки ҳамтои худ ки дар забони тоҷикӣ дарҷ гардидааст, як ҳудаш ифода кунад. Яъне, дигар пайвандакҳо низ мисли ин пайвандак он ҳама пайвандакҳое, ки дар забони тоҷикӣ ифода мегардад, дар забони арабӣ истифода бурда мешавад, аммо на бо пуррагӣ, ки забони тоҷикӣ бо қонуну қавоидаш доро мебошад. Барои возеҳияти ин гуфтаҳо дар поён тариқи ҷадвал ва схемаҳои махсус бо мисолҳо шаҳру эзоҳ медиҳем. Ҳамин тавр, дар забони арабӣ низ пайвандакҳое вучуд доранд, ки қариб ба пуррагӣ вазифае, ки дар забони тоҷикӣ доранд ба ҳайси муодили худ иҷро мекунанд.

Пайнавишт:

1. Ashrapov B.P. Consideration on the place and role of subordinate conjunctions in "Tuhfat- ul-khoni" by Muhammad Vafo Karminagi / B.P. Ashrapov // Bulletin of Tajik State University of Law, Business and Politics. Series of Humanitarian Sciences. – 2017. – No 4(73). – P. 101-109.
2. Ashrapov B.P. Some consideration beset with functions of coordinative conjunctions in Tajik literary referring to the XVIII-th century (on the example of «Tuhfat-ul-khoni» by Muhammadvafoi Karminagi) / B.P. Ashrapov, E.A. Azimov //30 декабрь 2021 года. – Москва: Инфинити, 2021. – P. 72-78.
3. Ашрапов Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей кумулятивных союзов в таджикском, арабском и английском языках / Б.П. Ашрапов // Актуальные исследования. – 2022. – № 12(91). – С. 41-43.
4. Ғиесов Н.И. Вижагиҳои сарфӣ ва нахвӣи пайвандакҳо дар забони адабии тоҷикии қарни XVIII (дар мисоли "Тӯҳфат-ул-хонӣ"-и Муҳаммадвафоӣ Карминагӣ) / Н.И. Ғиесов, Б.П. Ашрапов // Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. – No 1(259). – P. 280-287.

5. Гранде Б.М. Курс арабский грамматики ва сравнительно-историческом освещении. 2-е издание. Москва Издателская фирма «Восточная литетатура», РАН 2001. – 500 с.
6. Забони адабии хозираи тоҷик – Душанбе: Маориф, 1982. – 465 с.
7. Ковалев А.А. Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. Москва Издательская фирма «Восточная литетатура», РАН 1998. – 400 с.
8. Садриддин Айнӣ-Ёддоштҳо – Душанбе, 2009. – 350 с.
9. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. Санкт-Петербург Юридический центр Пресс 1999. – 300 с.

ИНЪИКОСИ ЗАБОН, ФАРҲАНГ ВА ЁДГОРИҶО ДАР “ХИТОЙНОМА”

Қурбонов Расулҷон Мамадҷонович

магистранти соли дуюми

МТД «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ғафуров»,

Тадҷикистан, Хуҷанд

Умаро ва лашкаре ва элчиёне, ки аз атроф ва ҷумлаи он халқ ба маротиби худ ва ба суръати ҳар чи тамомтар гурӯҳ-гурӯҳ дароянд ва ҳар гурӯҳро маротиб ва ҷои ӯ мутаин аст ва мардумоне, ки аз ин тарафи дунё яъне аз диёри Ислон рафта бошанд бар ҳама муқаддам ва ду, се қадам монд наздики ҳоқони Чини боистанд ва ҳурмати мусулмононро бар ҳама муқаддам медоранд ва аз мусалмонон поятар мардумони Тибт боистанд ва аз Тибтон поятар Қалмоқон боистанд ва аз Қалмоқ поятар Уйғурон боистанд ва аз Уйғурон поятар гурӯҳ Авҷад ва Ҷурчит боистанд ва аз Авҷаду Ҷурчит поятар гурӯҳ-гурӯҳ ва навъ-навъ ҳиндуён боистанд.

Ва ҳар гурӯҳ аз мамлакате омаданд ва ҳар гурӯҳе ба навъе либосҳо пӯшида ва ба забон дигар гуна сухан микунанд ба ҳафтад ва ду забон дар хитой сухан мекунанд ва номаъдуд ва бисёр будани забонҳоро шабаҳ нест ва бисёре луғат алфоз мухталиқа медонем, ки дар Рум яке мувофиқ нест.

Ва он кас ки кӯс адл бинавозад умароро тарс аз ӯ аз он аст, ки он кӯс адл навоҳтан шикоят мешавад аз умарое, ки муҳимот он кас тааллуқ ба эшон дорад яъне ба доди ман нарасиданд. Омадам ва кӯс адл навоҳтам ва чун он шахс қус адл навозад ҳар ду зону бар замин ниҳад ва бар сар зону боистад ва он нигоҳбонон кӯс беруни дар ҷаҳанд ва гардани он касро ки кӯсро зад яъне навозандаи он кӯсро гардан бибанданд ва мунтазир боистанд ва мӯ калон дарбандҳо дар ҳар дарбанде ки ҳастанд яъне нигоҳбонон кӯс ҳар гурӯҳ кӯси худро як зарб бинавозанд ва чун дар ҳафт дарбанд ҳафт ҳафт зарб бар он кӯсҳо бизананд ва овози кӯси ҳафтум ба гӯши ҳоқон бирасад дар ҳол ходимони ҳоси худро бифиристанд ва аз он шахс тафтиш аҳволаш бикунанд ва аз забони ӯ тазкирае бигиранд ва хати ӯро низ бигиранд – ки Хитой беҳат сухан накунад – ва аз он додхоҳ замон биситонанд ва раҳо кунанд ва агар замон надошта бошад дар ҳибс бикунанд, зеро ки муҳимоти ӯ кулӣ бошад аз ҷиҳати он дар ҳибс кунанд ва он хат ва тазкираи додхоҳ пеши ҳоқон дароранд ва он хат ва тазкираро худ бихонад ва тафтиши он ҳол ба ҳоси худ бифармояд [2, с.92].

Ва умарои забондон ҳастанд аз барои ҳар тоифае ҷудо ба ҷудо ва умарои забондон мусалмонони ҳафт мир мусалмонанд ки аз барои мусалмонон мутаинанд.

Ва чун хоҳад, ки элчиёро иҷозат бидиҳанд он забондонон биёянд дар ҳузури ҳоқони Чин арзи ҳоли ҳар гурӯҳ бикунанд ва гӯянд маҳали он шуд ки бахшиш дода шавад ва эшонро иҷозат дода шавад. Ҳоқони Чин дар ҷавоб гӯяд ки дониستم ва хазиначиён медонанд мо савои он миқдор сухан аз хони Хитой умарои беруни сарой ва халқи берун нашидаанд ва он миқдор тақаллуми ҳоқон гӯё аз барои он аст ки халқи берун бидонанд, ки аврозбон ҳаст ва қонун нест муқолама қардани ҳоқон [бо умарои берун ва умарои низ бо ав ҷуз ба хат сухан накунанд. Ва дар ҳузури ҳоқон] низ қонун нест хат доштан ва дар ва дарбандҳои як ҷониби сарой маҳсус аст аз барои хат даромадан ва баромадан гуфта шуд [2, с.43].

Ҳикоят “Умарои Хитой пеши хони Хитой хат дароварданд, ки чандин ҳазор ва хонавори мусалмон маҳлут аст дар миёни мардум дар миёни мардум мисол: алафи бегона дар миёни гандум. Шавад, ки инҳоро пок созем ва дигар инҳо мол намедиҳанд. Ҳоқони Чин се ҷавоб фармуда: яке онки падарони мо дар ин қор ҳеч тасриф нақарданд мо чигуна тасриф кунем. Ва дуввум онки моро ҳукм бар зоҳири эшон аст, ботини эшонро чи қор дорем. Ва саюм онки қош моёнро ҳам насиб шавад ҳамчунон мусалмон шавем. Аз баъзе ҳаракоти ҳоқон” [2, с.48].

Он чунон аст, ки дар ҳисор идинои эшон панҷ сад хонавор кас аст ва ҳам аз ин даҳ ҳисори тобеъи шаҳр аст, ки номи ӯ Ҳан тобеъи шаҳре аст, ки номи ӯ Шан ва деҳи Шан тобеъи шаҳре аст, ки номи ӯ Ку ва деҳи Ку тобеъи шаҳре аст, ки номи ӯ Қутой ва деҳи Қутой тобеъи шаҳре аст, ки номи ӯ Фу ва Фу иборат аз масири ҷомеъ аст ва дар қонуни Хитой он

аст, ки дар ҳар қаламрави амин ва муфаттиш гузоштанд, ки доим дар тафтишу пурсишанд, ки кучо тавон ҳисор сохтан ва ё шаҳр сохтан. Ва чун ҷойи муносиб, ки ёфтанд хат навсанд ба подшоҳ ва он хат чун ба пеши подшоҳ бирасад дархвари он хат подшоҳ лашкар муайян мекунад аз барои шаҳр сохтан ва дар чанд гоҳ созанд ва дар кадом рӯз ва дар кадом моҳ тамом шавад.

Ва дар беруни шаҳри Хонболиғ Хонболиғ хоқони Чин масҷид сохта хоса аз барои ибодат худ. Дар соле якбор маҳали қатли зиндониён бар он биравад. Ва дар он масҷид сурат нест ва дар девори қиблаи он масҷид оятҳои каломи Оллоҳ аст ва исмои аъзим навиштанд ба хати мусалмонон ва ба хати хитойӣ возеҳ карда.

Пайнавишт:

1. wikinoo.ir-чустучӯро бо забони форсӣ бояд анҷом диҳед.
2. Алиакбари Хитойӣ. Хитойнома. – Эрон: Техрон, 1358х. - 292 с.
3. Ашрапов Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей сложных наречий в китайском и английском языках / Б.П. Ашрапов, Э.А. Азимов // Актуальные исследования. – 2022. – № 11(90). – С. 27-29.
4. Гафуров Б. Точикон. Монография / Б, Гафуров. – Душанбе: Ирфон, 1998. - 412 с.
5. Нигматов Н.И. Арабские слова в «Диван»-е Алишера Навои / Н.И. Нигматов, Б.П. Ашрапов // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – № 2-6 (82). – С. 148-153.
6. Рахимов И. Эквиваленты китайских пословиц на таджикском языке и их использование в процессе перевода / И. Рахимов, А. Чино, А.А. Халимова // Актуальные исследования. – 2022. – № 18(97). – С. 40-42.
7. Rashidova D. The role and contribution of the leader of the nation Emomali Rahmon in the study and tuition of foreign languages / D. Rashidova, B.P. Ashrapov // 30 декабря 2021 года, 2021. – P. 44-48.

O'ZBEK TILIDAGI MAQOLALAR

BO'LIM

"TARIX VA ARXEOLOGIYA"

ҚЎЙ-ҚИРИЛГАН ҚАЛЪА: АРХЕОАСТРОНОМОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

Сарсенбаев Танъбай Қириқбай ули

*Бердақ номидаги Қорақалпоқ
Давлат университети Археология кафедраси,
Археология бакалавриат таълим йўналиши талабаси,
Ўзбекистон, Тошкент шаҳри*

Шоназаров Шухрат Бўриевич

*илмий раҳбар,
Ўзбекистон Миллий Университети
Археология кафедраси катта ўқитувчиси
Ўзбекистон, Тошкент шаҳри*

QO'Y-QIRILGAN QAL'A: ARCHEOASTRONOMOLOGICAL RESEARCH

Sarsenbaev Tan'bay Qiriqbay uli

*Undergraduate student of Archeology,
Karakalpak named after Berdakh
Department of Archeology, State University
Uzbekistan, Tashkent*

Shonazarov Shukhrat Burievich

*Supervisor,
Senior Lecturer of the Department of Archeology,
National University of Uzbekistan,
Uzbekistan, Tashkent*

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда жойлашган қадимий Хоразм археологик мажмуаси Қўй-Қирилган қалъа ёдгорлиги археоастрономия нуқтаи назаридан ўрганилади.

Abstract. This article examines the ancient Khorezm archeological complex in Uzbekistan from the point of view of archeoastronomy.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, Хоразм, илм, маданият, астролябия, обсерватория, археоастрономия.

Keywords: Uzbekistan, Khorezm, science, culture, astrolabe, observatory, archeoastronomy.

Марказий Осиё ҳудудида илм фан ривожланганлиги ўрта асрлар давридан бизга маълум. Хусусан, астрономия, математика, тиббиёт, кимё, тарих, фалсафа, тилшунослик ва адабиётшунослик ва бошқа фанлар. IX-X асрлар Ўрта Осиё ўзининг замонавий академияларга ўхшаш илк илмий муассасалари ва жамиятлар билан танилган ва Шарқ

оламидаги йирик илмий ва маданий марказлардан бирига айланган. Самарқандда Мирзо Улуғбек томонидан академия ташкил этилган. Академия қошида расадхона (обсерватория), бой кутубхоналар ва олий ўқув юртлири – мадрасалар бўлган. Мадрасада диний фанлар билан бир қаторда математика, геометрия, астрономия, тиббиёт, география ва бошқа дунёвий илмлар ўқитилган. Самарқанддаги Улуғбек академияси математика, астрономия ва география фанларининг юксалишига салмоқли ҳисса қўшган. Бизга маълумки IX - XII асрларда Марказий Осиёда уйғониш даври ҳисобланиб юқорида таъкидлаб ўтқанимиздек, илм юқори даражада ривожланди. Лекин бу IX - XII асрлардан олдин ҳам Марказий Осиёда илм фан ривожланганлигининг гувоҳи бўламиз. Қўй-Қирилган қалъада олиб борилган археологик тадқиқотлар фикримизга далил бўла олади.

Қўй-Қирилган қалъа тахминан 2,5 минг йил олдин барпо этилган бўлиб жаҳон маданиятининг ноёб ёдгорликларидан бири ҳисобланади. Ёдгорлик Тўрткул шаҳридан 22 км шимоли-шарқда жойлашган. Қўй-Қирилган-қалъа археологик мажмуаси 1938 йилда С.П. Толстов бошчилигидаги Хоразм археологик-этнографик экспедицияси томонидан топилган. Ёдгорлик VI ва III асрларда қурилган. Мажмуа диаметри 44,5 м ва баландлиги тахминан 9,5 м бўлган думалоқ икки қаватли бино бўлиб, қалинлиги тахминан 7 метр бўлган қалъа деворининг ҳалқаси билан ўралган. Марказий бино ва девор орасида маиший ва турар-жой бинолари қолдиқлари сақланиб қолган. Маданий қатламда кўп миқдорда кулолчилик, заргарлик буюмлари, қурол-яроғлар, сопол ҳайкалчалари, сопол идишлар, барельеф ва фрескалар мавжуд. Мажмуа дастлаб зардуштийлар ибодатхонаси бўлган бўлса керак, унда Хоразм шоҳлари дафн этилган [1]. Илк қурилиш даврида ёдгорлик астрономик кузатишлар олиб борилган диний бино - мустаҳкамланган ибодатхона-мақбара бўлган [2, с. 310]. Қўй-Қирилган-қалъа зардуштийлик астрал-култ ибодатхонасининг функцияларини бирлаштиради ва марказий бинодан астрономик кузатишлар учун фойдаланиш мумкин деб тахмин қилинади [3, с. 33-35]. Асосий диний бинонинг биринчи қаватидаги тўққизта хона диний маросимларни ўтказиш учун мўлжалланган эди [4]. Эрамизнинг II аср бошида сак қабилалари томонидан Қўй-Қирилган-қалъа манзилгоҳи вайрон қилинган. Эрамизнинг III-IV асрларида бу ерда яна одамлар яшай бошлаган. Харобаларда кулол-хунармандлар ишлаган, бино ва девор орасидаги бошлиқни турар жой бинолари эгаллаган. Тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, пастки қаватнинг ғарбий қисмида қурилиш бинолари, кириш жойлари қурилишдан сўнг дарҳол ётқизилган. Шарқий қисми ва юқори қават хоналари маъбад буюмларини сақлаш учун ишлатилган [5]. Шундай қилиб, Улуғбек расадхонаси (обсерваторияси) XV асрда бўлган бўлса унинг аналоги милоддан аввалги IV асрда Хоразмда пайдо бўлган [6, 7-12 бетлар]. Астрономиянинг келиб чиқиши ва ривожланиши қадим замонлардан табиат ҳодисаларининг мунтазам такрорланиб туриши, шунингдек юлдузларнинг қишлоқ хожалиги билан боғлиқлиги илм фанда тан олинган. Уларнинг осмондаги аниқ ҳаракатларининг даврийлиги ва мавсум бўйича такрорланиши, сабаби ерга асосий ишлов беришнинг бошланиши ва яқунланиши фаслларнинг ўзгаришига мунтазам боғлиқ ҳисобланади. Шунинг учун барча қадимги деҳқончилик халқлари доимо деҳқончилик билан боғлиқ бўлган асосий осмон объекти бўлган кўёшни кузатишга катта эътибор беришган. Шарқий қишлоқ хўжалиги давлатларида астрономия аллақачон маълум ютуқларга эришган. Берунийнинг асарларида Хоразм тақвимида жуда кўп жой берилган [7].

С.П. Толстов ёдгорликни фазовий жойлашганлик масаласига эътибор қаратади. Ёдгорликнинг девор ва бурчаклари марказ нукталарга йўналтирилганлигини эслатиб ўтади. Бироқ, С.П. Толстов, бу масалага иккинчи даражали аҳамият беради [8, с. 85-96]. Сўнгги йилларда тадқиқотчилар Қўй-Қирилган-қалъа меъморий мажмуасини биринчи марта астрономия тарихи нуктаи назаридан ўрганишади. Тадқиқотчилар Кўёшнинг чиқиши ва ботиши ва энг ёрқин юлдузларга мос келадиган астрономик аҳамиятга эга азимутларни аниқлашади. Тадқиқотчиларнинг фикрича, агар ёдгорлик деворлари маълум бир азимут бўйлаб йўналтирилган бўлса, унда барча ички бинолар, шу жумладан ибодат жойлари ҳам худди шундай йўналишга эга бўлади деб тахмин қилинади [8, с. 96].

Кўй-Қирилган-қалъанинг думалок шакли, ички халқалар, марказий ибодатхонада трапеция шаклли дераза тешиклари билан юқорига йўналтирилган радиал, носимметрик жойлашган хоналарнинг мавжудлиги. зинаполяр ўрни - барча бу элементлар астрономик расадхона кўринишини беради [3, с. 35]. Кўй-Қирилган-қалъа топилмалари ичида куёшнинг баландлигини ўлчайдиган асбоб – астролябиянинг топилиши ва астрономик асбобни ўрнатишга мўлжалланган жойнинг очилиши тадқиқодчиларни алоҳида эътиборини қаратади. “Астролябия” сўзининг юнонча илдизлари ἀστὴρ – “юлдуз” ва ἄβυλ – “олмоқ” бўлиб, бу юлдузнинг ўрнини ўлчаш қобилятини, бошқача айтганда, “уни осмондан олиш” (араб. *asturlāb*) деган маънони англатади. Дарҳақиқат, астролябиянинг асосий элементларидан бири - "ўргимчак" - юлдуз харитаси демақдир [9, с. 11]. “Астрономик жойлашув (ориентация)” атамаси билан биз бинонинг жойлашуви элементларининг астрономик аҳамиятга эга йўналишларга тушунамиз, Улар асосий йўналишларга, куёш чиқиши ва ёки ботиши азимутларига, шимолӣ ва жанубий йўналишларда ой чиқиши/ботиш азимутларига мос келади [8, с. 95]. Айлана каби рамз эса инсон ҳаётининг барча соҳаларида қўлланила бошланган. У ой, куёш тимсолидан, олов рамзига, ёруғлик ва ҳаётнинг буюк манбаига айланади. Кўпгина халқларнинг маданий анъаналарида бу тимсол ва ҳимоя рамзи бўлган [10, с. 10]. Мавсумий ўзгаришлар билан боғлиқ бўлган куёш ва ой дунё моделларини яратишда асосий рол ўйнади [11, с. 127-128].

Таҳлил шуни кўрсатдики, ташқи девор айланаси бўйлаб тенг равишда жойлашган тўққизта минора ёрдамида астрономик шимол йўналиши билан боғлиқ бўлган бешта астрономик аҳамиятга эга азимутларни, қишки кун тўхташида куёш чиқиши ва ботиши азимутларини шифрлаш мумкин бўлган. Бундай геометрик схема тасодифан пайдо бўлмаган, балки Кўй-Қирилган-қалъа меъморлари томонидан махсус амалга оширилган. Ушбу тадқиқот чинакам шимол ва қишки кундуз билан боғлиқ бўлган азимутларнинг маданий аҳамияти ҳақидаги хулосани тасдиқлайди [8, с. 95].

Тарихий ёдгорликларни турли астрономик координаталарда ўрганиш зарурати бугунги кунда долзарб, чунки сўнгги пайтларда қадимги одамларнинг юлдузли осмонни етарлича яхши билиш ғояси, уларнинг космик кучларга сиғинишлари ва Космосни яхлит идрок этишларини энди инкор этилмайди. Археологик жойлардаги астрономик тадқиқотлар одатда астроархеология деб аталади [12, с. 34]. Археoaстрономия (қадимги юнонча ἀρχή - бошланиш, ἄστρον - юлдуз ва νόμος - қонун) - XX асрнинг иккинчи ярмида шаклланган фан бўлиб, унинг предмети антик давр одамларининг астрономик ғоялари хизмат қилган [13, с. 33-48].

Археoaстрономия археология ва астрономия соҳасидаги ўзаро илмий тадқиқотларнинг сўнгги йўналишидир. Баъзан "палеoaстрономия" ва "астроархеология" атамалари ўхшаш маъноларда қўлланилади. Цв. Радославова таърифга кўра, "археoaстрономия - фанлараро хусусиятга эга бўлган ёш фан соҳаси бўлиб, унинг мавзуси археологик жойларнинг астрономик контексти, шунингдек, санъат ва меъморчиликдаги, қадимги маданиятларнинг ёзма ва бошқа моддий ёдгорликларидаги астрономик мотивлардир" [14].

Ҳозирги вақтда Месопотамия, Миср ва Юнон маданиятларининг астрономик билимлари жуда яхши ҳажмда ўрганилган. Ўрта Осиё қадимий астрономияси эса кам даражада ўрганилган. Ўрта Осиё худудида тарқалган айрим меъморий иншоотларни ўрганишга бағишланган бир нечта асарлар мавжуд бўлиб, уларнинг вазифаларидан бири астрономик кузатишлар бўлган [15, с. 171-203].

Ҳозирги тадқиқот амалиёти шуни кўрсатадики, археoaстрономиянинг асосий предмети антик даврнинг турли моддий ёдгорликларининг астрономик мазмуни - безак элементларидан тортиб архитектура иншоотлари қолдиқлари ва маданий палеоландшафтларни реконструкция қилишгача билимларни ўрганади. Унинг вазифаси эса қадимий маданиятлар ҳаётининг моддийлаштирилган қолдиқларининг астрономик жиҳатларини аниқлаш ва илмий даражада очиб бериш, қадимги одамларнинг астрономик билимларини қайта тиклаш ва бундай билимларнинг қадимги дунё тасаввуридаги ўрнини ўз ичига олади [16].

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, Қўй-Қирилган-қалъа ёдгорлигида археологик казиш ишларни қайта тиклаш, туристик мажмуага айлантириш ишларини олиб бориш кераклигини кўрсатади.

Сабаби Марказий Осиёда антик давр ёдгорликлари санокли бўлиб, улар кундан кунга хаво, сув эрозиялари тасирида ўз кўринишини йўқотиб бормоқда. Ва шуни ҳам айтиб ўтиш лозимки, Қўй-Қирилган-қалъа ёдгорлиги ва у жойдан топилган топилмалар устида янада ишлаш орқали Ўзбекистон археология илмида янги йўналиш - Археoaстрономияни шаклланиши ва ривожланишига имконият яратади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Колганова Г.Ю., Никифоров М.Г., Рейдже Виктор М. Археoaстрономические исследования древнехорезмийского комплекса Кой-Крылган-кала // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 2014, №4.
2. Койкрылган-Кала. Памятник культуры Древнего Хорезма IV в. до н. э.- IV в. н. э. Изд. «Наука». М. 1967. С.310. 350 с.
3. Абдримов К., Аvezмуратов О. Древние обсерватории Хорезма. Рустам Хамидович Сулейманов (к 60-летию со дня рождения к 40-летию научной деятельности). Сўғд Марказий Осиёнинг маданий алоқалари тизимида. Тарих фанлари доктори Рустам Хамидович Сулаймонов таваллудининг 60-йиллигига бағишланган конференция материаллари (Самарқанд, 17 ноябрь 1999 й.). Самарқанд. 1999. С.33-35.
4. <https://wikiway.com/uzbekistan/gorodishche-koy-krylgan-kala/>
5. Рапопорт Ю.А. Краткий очерк истории Хорезма в древности Приаралье в древности и средневековье. М., 1998.
6. Хоҗаниязов Ё., Накимниязова Ж. Qaraqalpaqstanniń ajaýip jeti esteligi. Nokis. 2004. 7-12 бетлар.
7. Толстов С.П., Вайнберг Б.И. Кой-Крылган-кала - памятник культуры древнего Хорезма IV в. до н.э. - IV в. н.э./ Тр. ХАЭЭ. Москва: Изд-во. “Наука”. 1967.
8. Болелов С.Б., Колганова Г.Ю., Никифоров М.Г. Исследование пространственной ориентации архитектурных памятников Хорезма // Вестник археологии, антропологии и этнографии. 2019. № 2 (45). С.85-96.
9. Масликов С.Ю. Астролябия как астрономический инструмент: от античности до нового времени. Диссертация на соискание ученой степени кандидата физико-математических наук. М. 2017. С.11. 230 с.
10. Прокопенко И. Сакральная геометрия. Энергетические коды гармонии. М.: АСТ, 2013, с. 10.
11. Шамсиева Л.И. Круг в архитектурной традиции населения Восточного Зауралья в эпоху энеолита - бронзового века. С.127-128.
12. Полякова О.О. Археoaстрономический метод в теории познания на основе исследования исторических памятников // Евразийский Союз Ученых (ЕСУ). 4 (13), 2015. С.34.
13. Полякова О.О. Археoaстрономия, как инструмент исследования древнего познания // Евразийский Союз Ученых (ЕСУ). 12 (69), 2019. С. 33-48 DOI: 10.31618/ESU.2413-9335.2019.6.69.520
14. Радославова Цв. Болгария: первые национальный симпозиум по археоaстрономии // Историко-астрономические исследования. Вып. 21. М.: Наука, 1989.
15. Болелов С., Колганова Г., Никифоров М. Астрономические представления Древнего Хорезма // История и археология Турана № 5, 2020. С. 171-203.
16. Зданович Д.Г., Кириллов А.К. Аркаим: археоaстрономические исследования и картина мира. Аркаим: По страницам древней истории Южного Урала / Науч.ред. Г.Б. Зданович. Челябинск. 2004.

ЎРТА ОСИЁНИНГ АНЪАНАВИЙ ОВЧИЛИК ТАРИХИ (ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАХРИСАБЗ ҲУДУДИ МИСОЛИДА)

Турдиев Самандар Искандарович

*Археология бакалавриат таълим йўналиши талабаси
Ўзбекистон Миллий Университети Археология кафедраси
Ўзбекистон, Тошкент шаҳри*

Шоназаров Шухрат Бўриевич

*илмий раҳбар,
Археология кафедраси катта ўқитувчиси,
Ўзбекистон Миллий Университети
Ўзбекистон, Тошкент шаҳри*

HISTORY OF TRADITIONAL HUNTING IN CENTRAL ASIA (ON THE EXAMPLE OF SHAHRISABZ REGION OF KASHKADARYA REGION)

Samandar Turdiev

*Department of Archeology, National University of Uzbekistan
Undergraduate student of Archeology
Uzbekistan, Tashkent*

Shukhrat Shonazarov

*scientific supervisor,
National University of Uzbekistan
Senior Lecturer of the Department of Archeology
Uzbekistan, Tashkent*

Аннотация. Ушбу мақола учун ёзилган материаллар мақола муаллифининг 2021 йилда Қашқадарё вилояти Шахрисабз тумани Мираки шаҳарчасида яшайдиган овчиларни анъанавий ов машғулоти шахсий кузатувлар асосида овчилик тарихи ва хўжалигининг тарихан ва анъанавий боғлаш асосида дала материаллари сифатида ёритилади.

Abstract. The materials written for this article cover the traditional hunting training of hunters living in Miraki town of Shahrisabz district of Kashkadarya region in 2021 on the basis of personal observations of hunting history and field materials on the basis of historical and traditional linking of farms.

Калит сўзлар: овчилик, инсон эволюцияси, палеолит, петроглиф, Ўзбекистон, Тешиктош ғори, Шахрисабз, экология, табиий муҳит, муҳофаза.

Keywords: hunting, human evolution, Paleolithic, petroglyphs, Uzbekistan, Teshiktash cave, Shahrisabz, ecology, natural environment, conservation.

Бизга маълумки, инсоният пайдо бўлибдики, атроф-муҳитни ўрганиш ва табиат инъом қилган нарсаларни истеъмол қилиш жараёни бошдан кечиради. Овчилик, термачилик билан бир қаторда, инсониятнинг энг қадимий касбларидан бири бўлган. Айнан овчилик инсон эволюциясининг қийин йўлини босиб ўтишга имкон беради [1, с. 28], бу биринчи навбатда Homo sapiens турларининг пайдо бўлишига олиб келди [2, с. 35]. Сўнгги ўн йилликларда кўплаб тадқиқотчилар, этнографлар, археологлар ва антропологлар меҳнатнинг турли шаклларида келиб чиққан ҳолда, йирик ҳайвонларни овлаш инсоннинг ҳукмрон биологик тур сифатида ривожланишида ҳал қилувчи омил бўлган ва унинг маданиятига чуқур таъсир кўрсатган деган фикрни билдиришади.

Дастлабки илк палеолит давриданок овчилик хўжалиги вужудга келанлигини кўришимиз мумкин. А.А. Чубурнинг сўзларига кўра, палеолит даврида овчилик, иктисодий фаолиятнинг асосий турларидан бири сифатида, инсон ҳаётида етакчи рол ўйнаган [3, с. 105-115]. Қадимги фаунанинг бойлиги ва хилма-хиллиги одамларнинг овчилик фаолиятини сезиларли даражада осонлаштирган. Маълумки, турли судралиб юрувчилар, кичик ва ҳатто йирик сут эмизувчилар ов объекти бўлган. Илк палеолит даврида одамлар йирик турдаги ҳайвонларни жамоа бўлиб овлай бошлайдилар [4, с. 43]. Йирик ҳайвонларни жамоавий овлаш бундан 30-40 минг йил аввал бошланган. Тахминан бир ярим миллион йил давомида овчилик инсоннинг ёрдамчи машғулотига айланган [5, с. 60]. Бунда асосан овлаш структураси қуйидагича бўлган, йирик турдаги ҳайвонларни баландликларга қувиб бориб қулатишган ва жарларга қамаш натижасида ўткир тигли тош пичоқлар ва учига ўткир тош боғланган найзалар билан нобуд қилишган ёки жарга қамалган ҳайвонларни устидан катта тошларни юмалатиш натижасида овлашган [6, с. 21]. Жамоавий ов эндиликда ибтидоий одамлар орасида алоҳида ижтимоий ташкилотнинг ривожланишига ҳисса қўшди: эркак - овчи ва аёл - озиқ-овқат йиғувчи ўртасидаги меҳнат тақсимотига бўлинади [1, с. 28]. Илк палеолит даври одамлари жисмоний ва ақлий жиҳатдан ҳозирги қиёфадаги одамлардан анча фарқ қилганлар. Уларнинг маконлари тоғ олди булоқ ва дарё бўйларида жойлашган. Одамлар асосан термачилик ва овчилик билан шуғулланганлар. Вақт ўтиши натижасида одамларнинг антропологик қиёфаси ҳам ўзгара бошлайди, яъни ўрта палеолит даврига келганда ҳозирги қиёфадаги Неандертал типидagi одам шаклланади [7, cyberlenmka.ru/article/n/k-voprosu-ob-ohote-na-krupnyh-zhivotnyh-v-srednem-paleolite].

Ўзбекистоннинг энг қадимги овчилик тарихи билан боғлиқ ёдгорликлари кўпинча унинг тоғли ҳудудларидаги кўплаб қоятошларга туширилган суратларида (петроглифлар) да учрайди. Ўзбекистон ҳудудлари қоятош суратларига бой ва улар мазмуни жиҳатидан турлитумандир. Ҳозирда юртимизнинг тоғли ва тоғолди ҳудудларидан 150 дан зиёд қоятош санъатига оид ёдгорликлар топиб ўрганилган. Уларнинг санаси мезолит давридан ўрта асрларгача бўлган даврларга оид. Ўзбекистоннинг петроглифлари (қоятош суратлари) асосан унинг Шимоли-Шарқий (Тошкент воҳаси, Жиззах тумани ва Фарғона водийсининг ғарбий қисми), Марказий ҳамда Шимоли-Шарқий (Марказий Қизилқум) қисмларида тўпланган [8, с. 201].

Ўрта Осиё ҳудудида ҳам неандертал вакиллари билан суяклари ва бош суяги қолдиқлари Бойсун тоғида жойлашган Тешиктош ғоридан ҳам топилган. Ўрта палеолит даврида ов хўжалиги учун қулай бўлган найзасимон ўткир учли пайконлар ҳар хил тудаги ўткир тош қуроллар, қирғичлар, кескичлар вужудга келади. Бу даврда тоғлар ёввойи ҳайвонларга бой бўлган, одамлар асосан овчилик билан тирикчилик ўтказганлар. Тешиктош ғорини қазиб натижасида маълум бўлдики, ундаги кишиларнинг асосий ва муҳим касби қийик, архар, тоғ эчкиси ва бошқа ҳайвонларни овлаш бўлган [9, 10-11 бетлар]. Сурхондарёдаги яна бир қадимий макон Мачай ғори мезолит, яъни ўрта тош даврининг йирик ёдгорлиги бўлиб, ўрта тош даврининг мил. авв. VII-VI минг йилликларига оид. Ҳорда яшаган ибтидоий одамлар, асосан, ўзлаштирувчи хўжаликнинг овчилик ва термачилик машғулотлари билан шуғулланганлар.

Шундай манзилгоҳлардан яна бири Зараутсой бўлиб, у Ўзбекистон ҳудудининг Ҳисор тоғ тизмасининг жануби-ғарбидаги Кўҳитанг тоғининг ён бағрида жойлашган дарадаги унғир ва камар тошларига ишланган ибтидоий санъатнинг нодир намуналари бўлмиш маданият масканидир. Зараутсой расмларида одамларнинг итлар ёрдамида ёввойи буқаларни ов қилиш манзараси тасвирланган. Ҳайвонлар (ёввойи буқа, ит, тулки, ёввойи чўчка, бурама шоҳли эчки, жайрон, тоғ эчкиси, ҳашарот ва б.), турли буюмлар (ўқ-ёй, найза, ўроқсимон қуроллар), ниқобланган одамлар ўзига хос тарзда ҳаётий қилиб ишланган [10, с. 15-16]. Расмлар учта композицияда чизилган бўлиб, учаласида ҳам ов манзараси тасвирланган. Шимолий композицияда ёввойи буқани 24 нафар овчилар ўраб турганлиги тасвирланган. Расмлар чизма тарзда контур ва соя услубида қизил ангоб оҳра билан чизилган [11, с. 60-82].

Шундай қилиб, сўнгги палеолит даврига келиб замонавий қиёфадаги одамнинг вужудга келиши билан йирик ҳайвонларни ов қилиш жараёни анча ривож топади. Бу даврда одамлар ғорлардан ташқари ертула ва чайласимон уйларга ҳам яшаганлар. Мезолит - ўрта тош даврида музликларнинг чекиниши натижасида иқлим ўзгариб, фауна ва флора ҳайвонот ва ўсимликлар дунёси ривожланишига таъсир қилади. Овчилик хўжалигида ҳам сезиларли ўзгаришлар бўлади, яъни йирик турдаги ҳайвонлар ўрнини майда туёқли чопқир ҳайвонлар ва қушлар эгаллай бошлайди. Натижада одамлар ўз эҳтиёж ва мажбурятларидан келиб чиққан ҳолда бир катта ихтирони кашф этадилар. Бу ўқ-ёйнинг кашф этилиши эди. Бу даврда овчиликда ташқари балиқчилик ҳам ривожланган. Ёввойи ҳайвонларни хонакилаштириш натижасида чорвачиликка асос солинган. Дастлаб, ит қўлга ўргатилган. Бу даврга келиб туқувчилик соҳаси ҳам вужудга келганлигини кўрамиз. Демак, бу даврда овчилик соҳаси ривожланган чунки овланган ҳайвонларнинг териларидан уст кийим тикиш бошланган. Бу ўз навбатида инсонлар онгининг ривожланаётганини кўришимиз мумкин [12, с. 7-8 бетлар].

Шаҳрисабз тумани худудида қадимдан овчилик хўжалиги ривожланган бўлиб, аҳолининг асосий хўжаликларидан бири бўлган. Шаҳрисабз туман худудида жойлашган Мироқи, Ҳисорак, Нондик, Сарчашма, Чунгурак, Қўл номли қишлоқларида ҳозирги кунда ҳам овчилик хўжалигининг турли соҳалари билан шуғулланадиган овчилар бор. Мироқи худудидаги овчилар асосан каклик овчиларидир. Какликлар асосан тухум қўйиш орқали кўпаяди. Каклик овчилари билан овга чиққанимизда турли хил овчиликнинг сир-асрорлари ва ҳолатларига дуч келдик. Биз овга йўл олдик ва йўлда Саидкул ака ов қилиш учун ҳам овчиликка рухсат берувчи ҳужжатлар ҳақида гапириб қолдилар. Қизиқиб сўраганимизда куйидаги ҳужжатлар керак бўлар экан;

1. Овчилик гувоҳномаси, муомила лаёқатли, 18 ёшга тўлган овчилик бўйича синов имтиҳонини топширган жисмоний шахсларга овчилик жамоат бирлашмалари томонидан бериларкан.

2. Ёввойи ҳайвонларни овлашга доир рухсатнома, у экология ва атроф- муҳитни муҳофаза қилиш худудий органлари томонидан ёввойи ҳайвонларни тутишга доир тасдиқланган квоталарга мувофиқ рухсатнома берилганлиги учун тўлов киритилганидан кейин берилар экан.

3. Овчилик йўлланмаси ёввойи ҳайвонларни тутишга доир олинган квоталар асосида берилади ва унинг эгасига мавсумий ёки бир марталик овни амалга ошириш ҳуқуқини тақдим этаркан.

Бундан ташқари овланадиган ҳайвонларни турларига қараб маълум муддат ичида овланишини билиб олдик. Овчиларнинг айтишича какликлар жуда сезгир қушлар сирасига кирар экан, чунки бир марта ўқ овозини эшитган какликлар қайтиб ўша худудга келмас экан. Какликларни овлаш жараёнида жуда кўп қутишга тўғри келар экан. Какликларни тўда бўлиб юриши овчиларга қўл келаркан. Какликлар ҳам ўзига қараб - кичик ва каттасига бўлинар экан. Кичиклари “жир каклик” дейилар экан. Овчиларнинг айтишича какликлар ов мавсумига қараб 15 октябрдан 19 февралгача овланади. Какликларни милтиқ билан овлашдан ташқари “Пута чақириш” усули билан ҳам овланади. Бу халқ тилида сиртмоқ ёрдамида овлаш деб ҳам аталаркан. Бунда тоғнинг каклик кўп йиғиладиган жой танланиб ва текисроқ қисми кейин асосан тўрт бурчак ёки айлана шаклда ёки жойга мослаштирган ҳолда сиртмоқлар тортиб чиқилади ва ўртасига яхши сайрайдиган каклик қафасга солиб қўйилади ва каклик сайраганда ўша худудга яшайдиган какликлар йиғилиб келишади сиртмоқларга ўзини урганда сиртмоқлар тортилади. Какликларни овлашни яна бир усули ҳақида маълумот олдик. Бу усул “Дарак қўйиш усули” деб номланади. Бу усул ёрдамида орқали какликлар тирик овланади. Бунда булоқ бўйларида, қишда қор кўп пайтларда унгуларнинг текисроқ жойларида ер қазилиб устига ёғоч ва тунукадан ясалган “Дарак” қўйилар экан. Какликлар сув ичгани келганда даракларга тушиб қолади. Шу ўринда какликларнинг сезгирлиги ҳақида ҳам тўхталиб ўтмоқчиман, каклик полапонлари тухумда очиб чиққанда 2-3 кундан кейин юришни бошлайди маълум вақт ўтгандан кейин она каклик болаларини орқасидан эргаштириб юраркан агар хавф сезиб қолса она каклик ўзини “касалликка” солиб

учолмаётгандай юриб овоз чиқариб қочаркан, овчи она каклик билан овора болиб қолганда каклик полапонлари яширинишга улгурар экан. Овчилик соҳаси қизиқарли касб бўлиши билан бир қаторда даромадли ҳам экан. Овчи хўжаликлари ўз эҳтиёжидан ортган какликларни сотишар экан. Бизга тарихдан маълумки овчилик натижасида ишлаб чиқариш ҳам вужудга келган. Масалан, мезолит даврига келиб тўқувчилик вужудга келади. Тўқувчилик хом-ашёлари айнан овланган ҳайвонлардан олинган.

Ҳисорак қишлоғида каклик овчилигидан ташқари овчилар тоғ эчкиси, кийик, балиқ кабиларни овлашар экан. Тоғ эчкиси ва кийикларни овлашни ҳам турли хил сир – синоатлари бор экан. Бунда тоғ эчкиларини овлашда овчилар қуйдагича усулдан фойдаланишар экан. Масалан, тоғ эчкиси галаси сув ичиш учун бораётганда галани олди қисмига ҳавога бир марта ўқ узилар экан. Ҳуркиб қолган гала орқага бирдан қайтиш натижасида шошиб қоларкан натижада овчилар бундан фойдаланишаркан. Бу усул айниқса гала чопиб кетаётганда қўл келаркан. Овчилар айтишича бу ҳайвонларни ҳам маълум вақт давомида овлашга рухсат бор экан, яъни 15 – сентабрдан 30 – декабрга қадар овлаш мумкин экан. Юқорида тилга олинган қишлоқларнинг овчи хўжаликларида ўзига хос хусусиятни кузатамиз. Ҳар бир овчи хўжалиги маълум бир ов турига ихтисослашар экан, яъни тулки овчиси какликни овламас экан.

Кўл қишлоғида овчилик соҳаси ҳақида ҳам тўхталмоқчимиз, бу ҳудуднинг овчилари асосан тоғ такаси ва суғурни овлашади. Суғур эса ёғи ва юнги учун овланади. Овчилар учун суғурни овлаш жуда қийин кечади. Ҳозирги кунда суғур табиатда кам учрайдиган ҳайвон ҳисобланади. Ўзбекистонда ов қилинадиган ҳайвонларнинг барчаси Ўзбекистон Республикаси Қизил китобига киритилган. Умуман, ов қилинадиган барча турдаги ҳайвонларни кўпайиш даврида овлашга рухсат берилмайди. Табиатнинг бир бўлаги бўлган ҳайвонларни камайиб кетишини ва умуман йўқолиб кетишини олдини олиш мақсадида, “Ов қилиш ва Овчилик хўжалиги тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик палатаси томонидан 2020 йил 19 майда қабул қилинган Қонуни қабул қилинган. Ушбу қонун Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2020 йил 8 июль кунини тасдиқланган. “Ов қилиш ва Овчилик хўжалиги тўғрисида” қонун 7 боб 43 моддадан иборат. Бу қонунлар табиат барқарорлигини таъминлаш, ҳайвонлар муҳофазасини таъминлаш ва гўзал табиат занжирини узмасликка қаратилган қонундир.

Шундай қилиб, овчилар нафақат овчилик билан шуғулланадиган одамлар, балки алоҳида ижтимоий гуруҳ бўлиб, уларнинг асосини инсон фаолиятининг алоҳида тури сифатида ов ташкил этади. Овчилик машғулот сифатида овчиларни мустақил ижтимоий гуруҳ сифатида кўриб чиқишга имкон беради. Овчилар бошқа кўплаб фуқаролардан фарқли равишда табиий муҳитда яшаш кўникмасига, ҳайвонлар ҳаёти ҳақида махсус билимга, табиат ҳодисаларини олдиндан айтиб бериш кўникмаларига, турли ов анжомлари, ов қуролларини яшаш, овчилик иншоотларини қуриш ва улардан фойдаланиш кўникмаларига эга бўлиши керак. Шунингдек, уларнинг экологик саводхонлиги даражаси қолган аҳолиникидан юқори бўлишади [13, с.175].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мосин В.С. Южный Урал в каменном веке / В.С. Мосин // История Южного Урала: в 8 т. Т. 1. Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2019. 408 с.
2. Бунак В.В. Род НОМО, его возникновение и последующая эволюци. М. Наука. 1980. 328 с.
3. Чубур А.А. Охота в палеолите: историография и современное состояние источников (по материалам бассейна Десны) / А.А. Чубур // Русский сборник Сер. "Труды Кафедры Отечественной истории древности и средневековья Брянского государственного университета им. академика И.Г.Петровского" Брянск, 2006. С. 105-115.
4. Величенко В.В. Коллективные охоты: прежде всего - техника безопасности // Биосферное хозяйство: теория и практика 2020 № 4 (22). С.43.

5. Винобер А.В. Антропология охоты: конспекты и размышления. Очерк третий // Гуманитарные аспекты охоты и охотничьего хозяйства. № 2 (27). 2020. С.60.
6. Юмов Б.О. Исторический обзор способов охоты бурят // Сибирь: прошлое – настоящее – будущее. Научно-практический журнал. № 2. 2018. С.21.
7. Винобер А.В. Охотники палеолита: новые горизонты старой проблемы // Гуманитарные аспекты охоты и охотничьего хозяйства. № 5 (17). 2019; Крафт И., Шмидт И.В. К вопросу об охоте на крупных животных в среднем палеолите // Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки». 2016. №1. URL: <https://cyberlenmka.ru/article/n/k-voprosu-ob-ohote-na-krupnyh-zhivotnyh-v-srednem-paleolite> (дата обращения: 1.04.2019).
8. Шер Я.А. Петроглифы Средней и Центральной Азии. 1980. 329 с.
9. Турсунов С.Н., Пардаев Т.Р. Сурхондарё тарихи. Т., «Шарк» 2004. 158 б.
10. Рогинская А.Ю. Зараут-Сай: Записки художника. М.-Л., 1950. 53 с.
11. Формозов А.А. Очерки по первобытному искусству. М. 1969. 253 с.
12. Сагдуллаев А., Аминов Б., Мавлонов У., Норкулов Н. Ўзбекистон тарихи: Давлат ва жамият тараққиёти. 1-қисм. Тошкент. 2000. 140 б.
13. Пушкин А.В., Грецков В.В. Охотники – социальная группа // Гуманитарные аспекты охоты и охотничьего хозяйства. №3. 2017. С. 175.

ДЛЯ ЗАМЕТОК

Электронный научный журнал

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

№ 20 (199)
Май 2022 г.

Часть 5

В авторской редакции

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 – 66232 от 01.07.2016

Издательство «МЦНО»
123098, г. Москва, ул. Маршала Василевского, дом 5, корпус 1, к. 74

E-mail: studjournal@nauchforum.ru

16+

